श्रीमद्भगवद्गीता

श्रीपरमात्मने नमः

अथ प्रथमोऽध्यायः

धृतराष्ट्र उवाच

धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे , समवेता युयुत्सवः ।
मामकाः पाण्डवाश्चैव , किमकुर्वत सÿ"य ।।

(१/१)

सÿ"य उवाच

दृष्ट्वा तु पाण्डवानीकम् , व्यूढम् दुर्योधनस्तदा ।
आचार्यमुपसङ्गम्य , राजा वचनमब्रवीत् ।।

(१/२)

पश्यैताम् पाण्डुपुत्राणाम्,आचार्य महतीम् चमूम् ।
व्यूढाम् द्रुपदपुत्रेण , तव शिष्येण धीमता ।।

(१/३)

अत्र शूरा महेष्वासा , भीमार्जुनसमा युधि ।
युयुधानो विराटश्च , द्रुपदश्च महारथः ।।

(१/४)

धृष्टकेतुश्चेकितानः , काशिराजश्च वीर्यवान् ।
पुरुजित्कुन्तिभोजश्च , शैब्यश्च नरपुङ्गवः ।।

(१/५)

युधामन्युश्च विक्रान्तः, उत्तमौजाश्च वीर्यवान् ।
सौभद्रो द्रौपदेयाश्च , सर्व एव महारथाः ।।

(१/६)

अस्माकम् तु विशिष्टा ये, तान्निबोध द्विजोत्तम ।
नायका मम सैन्यस्य,सञ्ज्ञार्थम् तान्ब्रवीमि ते ।।

(१/७)

भवान्भीष्मश्च कर्णश्च , कृपश्च समितिÿ"यः ।
अश्वत्थामा विकर्णश्च , सौमदत्तिस्तथैव च ।।

(१/८)

अन्ये च बहवः शूराः,मदर्थे त्यक्तजीविताः ।
नानाशस्त्रप्रहरणाः , सर्वे युद्धविशारदाः ।।

(१/९)

अपर्याप्तम् तदस्माकम्,बलम् भीष्माभिरक्षितम् ।
पर्याप्तम् त्विदमेतेषाम्,बलम् भीमाभिरक्षितम् ।।

(१/१०)

अयनेषु च सर्वेषु , यथाभागमवस्थिताः ।
भीष्ममेवाभिरक्षन्तु , भवन्तः सर्व एव हि ।।

(१/११)

तस्य सÿानयन्हर्षम् , कुरुवृद्धः पितामहः ।
सिंहनादम् विनद्योच्चैः,श<म् दध्मौ प्रतापवान् ।।

(१/१२)

ततः श<ाश्च भेर्यश्च , पणवानकगोमुखाः ।
सहसैवाभ्यहन्यन्तः, स शब्दस्तुमुलोऽभवत् ।।

(१/१३)

ततः श्वेतैर्हयैर्युक्ते , महति स्यन्दने स्थितौ ।
माधवः पाण्डवश्चैव , दिव्यौ श<ौ प्रदध्मतुः ।।

(१/१४)

पाञ्चजन्यम् हृषीकेशो , देवदत्तम् धनÿ"यः ।
पौण्ड्रम् दध्मौ महाश<म्,भीमकर्मा वृकोदरः ।।

(१/१५)

अनन्तविजयम् राजा , कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।
नकुलः सहदेवश्च , सुघोषमणिपुष्पकौ ।।

(१/१६)

काश्यश्च परमेष्वासः , शिखण्डी च महारथः ।
धृष्टद्युम्नो विराटश्च , सात्यकिश्चापराजितः ।।

(१/१७)

द्रुपदो द्रौपदेयाश्च , सर्वशः पृथिवीपते ।

सौभद्रश्च महाबाहुः , शङ्खान्दध्मुः पृथक् पृथक् ।।
(१/१८)

स घोषो धार्तराष्ट्राणाम् , हृदयानि व्यदारयत् ।
नभश्च पृथिवीम् चैव , तुमुलो व्यनुनादयन् ।।
(१/१९)

अथ व्यवस्थितान्दृष्ट्वा,धार्तराष्ट्रान् कपिध्वजः ।
प्रवृत्ते शस्त्रसम्पाते , धनुरुद्यम्य पाण्डवः ।।
(१/२०)

हृषीकेशम् तदा वाक्यम् , इदमाह महीपते ।

अर्जुन उवाच

सेनयोरुभयोर्मध्ये, रथम् स्थापय मेऽच्युत ।।
(१/२१)

यावदेतान्निरीक्षेऽहम् , योद्धुकामानवस्थितान् ।
कैर्मया सह योद्धव्यम् , अस्मिन्रणसमुद्यमे ।।
(१/२२)

योत्स्यमानानवेक्षेऽहम् , य एतेऽत्र समागताः ।
धार्तराष्ट्रस्य दुर्बुद्धेर् , युद्धे प्रियचिकीर्षवः ।।
(१/२३)

सÝ"य उवाच

एवमुक्तो हृषीकेशो , गुडाकेशेन भारत ।
सेनयोरुभयोर्मध्ये , स्थापयित्वा रथोत्तमम् ।।
(१/२४)

भीष्मद्रोणप्रमुखतः , सर्वेषाम् च महीक्षिताम् ।
उवाच पार्थ पश्यैतान् , समवेतान्कुरूनिति ।।
(१/२५)

तत्रापश्यत्स्थितान् पार्थः , पितॄनथ पितामहान् ।
आचार्यान्मातुलान्भ्रातॄन्,पुत्रान्पौत्रान्सखींस्तथा ।।
(१/२६)

श्वशुरान् सुहृदश्चैव , सेनयोरुभयोरपि ।
तान्समीक्ष्य स कौन्तेयः , सर्वान्बन्धूनवस्थितान् ।।
(१/२७)

कृपया परयाविष्टो , विषीदन्निदमब्रवीत् ।

अर्जुन उवाच

दृष्ट्वेमम् स्वजनम् कृष्ण , युयुत्सुम् समुपस्थितम् ।।

(१/२८)

सीदन्ति मम गात्राणि , मुखम् च परिशुष्यति ।
वेपथुश्च शरीरे मे , रोमहर्षश्च जायते ।।

(१/२९)

गाण्डीवम् स्रंसते हस्तात् , त्वक्चैव परिदह्यते ।
न च शक्नोम्यवस्थातुम् , भ्रमतीव च मे मनः ।।

(१/३०)

निमित्तानि च पश्यामि , विपरीतानि केशव ।
न च श्रेयोऽनुपश्यामि , हत्वा स्वजनमाहवे ।।

(१/३१)

न काङ्क्षे विजयम् कृष्ण, न च राज्यम् सुखानि च ।
किम् नो राज्येन गोविन्द, किम् भोगैर्जीवितेन वा ।।

(१/३२)

येषामर्थे काङ्क्षितम् नो, राज्यम् भोगाः सुखानि च ।
त इमेऽवस्थिता युद्धे, प्राणांस्त्यक्त्वा धनानि च ।।

(१/३३)

आचार्याः पितरः पुत्रास्, तथैव च पितामहाः ।
मातुलाः श्वशुराः पौत्राः,श्यालाः सम्बन्धिनस्तथा ।।

(१/३४)

एतान्न हन्तुमिच्छामि , घ्नतोऽपि मधुसूदन ।
अपि त्रैलोक्यराज्यस्य, हेतोः किम् नु महीकृते ।।

(१/३५)

निहत्य धार्तराष्ट्रान्नः, का प्रीतिः स्याज्जनार्दन ।
पापमेवाश्रयेदस्मान् , हत्वैतानाततायिनः ।।

(१/३६)

तस्मान्नार्हा वयम् हन्तुम्,धार्तराष्ट्रान् स्वबान्धवान् ।

स्वजनम् हि कथम् हत्वा,सुखिनः स्याम माधव ।।

(१/३७)

यद्यप्येते न पश्यन्ति , लोभोपहतचेतसः ।
कुलक्षयकृतम् दोषम्,मित्रद्रोहे च पातकम् ।।

(१/३८)

कथम् न ज्ञेयमस्माभिः,पापादस्मान्निवर्तितुम् ।
कुलक्षयकृतम् दोषम् , प्रपश्यद्भिर्जनार्दन ।।

(१/३९)

कुलक्षये प्रणश्यन्ति , कुलधर्माः सनातनाः ।
धर्मे नष्टे कुलम् कृत्स्नम्,अधर्मोऽभिभवत्युत ।।

(१/४०)

अधर्माभिभवात्कृष्ण , प्रदुष्यन्ति कुलस्त्रियः ।
स्त्रीषु दुष्टासु वार्ष्णेय , जायते वर्णसँरः ।।

(१/४१)

सँरो नरकायैव , कुलघ्नानाम् कुलस्य च ।
पतन्ति पितरो ह्येषाम्,लुप्तपिण्डोदकक्रियाः ।।

(१/४२)

दोषैरेतैः कुलघ्नानाम् , वर्णसँरकारकैः ।
उत्साद्यन्ते जातिधर्माः,कुलधर्माश्च शाश्वताः ।।

(१/४३)

उत्सन्नकुलधर्माणाम् , मनुष्याणाम् जनार्दन ।
नरकेऽनियतम् वासो , भवतीत्यनुशुश्रुम ।।

(१/४४)

अहो बत महत्पापम्,कर्तुम् व्यवसिता वयम् ।
यद्राज्यसुखलोभेन , हन्तुम् स्वजनमुद्यताः ।।

(१/४५)

यदि मामप्रतीकारम् , अशस्त्रम् शस्त्रपाणयः ।
धार्तराष्ट्रा रणे हन्युस्, तन्मे क्षेमतरम् भवेत् ।।

(१/४६)

सÝ"य उवाच

एवमुक्त्वार्जुनः सङ्ख्ये,रथोपस्थ उपाविशत् ।
विसृज्य सशरम् चापम्, शोकसंविग्नमानसः ।।

(१/४७)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादेऽर्जुनविषादयोगो नाम प्रथमोऽध्यायः ।।१।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ द्वितीयोऽध्यायः

सÝ"य उवाच

तम् तथा कृपयाविष्टम्, अश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ।
विषीदन्तमिदम् वाक्यम्, उवाच मधुसूदनः ।।

(२/१)

श्रीभगवानुवाच

कुतस्त्वा कश्मलमिदम् , विषमे समुपस्थितम् ।
अनार्यजुष्टमस्वर्ग्यम् , अकीर्तिकरमर्जुन ।।

(२/२)

±¡ैब्यम् मा स्म गमः पार्थ,नैतत्त्वय्युपपद्यते ।
क्षुद्रम् हृदयदौर्बल्यम्, त्यक्त्वोत्तिष्ठ परन्तप ।।

(२/३)

अर्जुन उवाच

कथम् भीष्ममहम् सङ्ख्ये,द्रोणम् च मधुसूदन ।
इषुभिः प्रति योत्स्यामि , पूजार्हावरिसूदन ।।

(२/४)

गुरूनहत्वा हि महानुभावान् ,
श्रेयो भोक्तुम् भैक्ष्यमपीह लोके ।
हत्वार्थकामांस्तु गुरूनिहैव ,
भुÝीय भोगान् रुधिरप्रदिग्धान् ।।

(२/५)

न चैतद्विद्मः कतरन्नो गरीयो–
यद्वा जयेम यदि वा नो जयेयुः ।

यानेव हत्वा न जिजीविषामस्,
तेऽवस्थिताः प्रमुखे धार्तराष्ट्राः ।।

(२/६)

कार्पण्यदोषोपहतस्वभावः ,
पृच्छामि त्वाम् धर्मसम्मूढचेताः ।
यच्छ्रेयः स्यान्निश्चितम् ब्रूहि तन्मे,
शिष्यस्तेऽहम् शाधि माम् त्वाम् प्रपन्नम् ।।

(२/७)

न हि प्रपश्यामि ममापनुद्याद्,
यच्छोकमुच्छोषणमिन्द्रियाणाम् ।
अवाप्य भूमावसपÑ"मृद्धम्–
राज्यम् सुराणामपि चाधिपत्यम् ।।

(२/८)

सÝ"य उवाच

एवमुक्त्वा हृषीकेशम् , गुडाकेशः परन्तप ।
न योत्स्य इति गोविन्दम्,उक्त्वा तूष्णीम् बभूव ह ।।

(२/९)

तमुवाच हृषीकेशः , प्रहसन्निव भारत ।
सेनयोरुभयोर्मध्ये , विषीदन्तमिदम् वचः ।।

(२/१२)

श्रीभगवानुवाच

अशोच्यानन्वशोचस्त्वम्,प्रज्ञावादांश्च भाषसे ।
गतासूनगतासूंश्च , नानुशोचन्ति पण्डिताः ।।

(२/११)

न त्वेवाहम् जातु नासम्,न त्वम् नेमे जनाधिपाः ।
न चैव न भविष्यामः , सर्वे वयमतः परम् ।।

(२/१२)

देहिनोऽस्मिन्यथा देहे,कौमारम् यौवनम् जरा ।
तथा देहान्तरप्राप्तिर् , धीरस्तत्र न मुह्यति ।।

(२/१३)

मात्रास्पर्शास्तु कौन्तेय,शीतोष्णसुखदुःखदाः ।
आगमापायिनोऽनित्यास्,तांस्तितिक्षस्व भारत ।।

(२/१४)

यम् हि न व्यथयन्त्येते , पुरुषम् पुरुषर्षभ ।
समदुःखसुखम् धीरम्,सोऽमृतत्वाय कल्पते ।।

(२/१५)

नासतो विद्यते भावो, नाभावो विद्यते सतः ।
उभयोरपि दृष्टोऽन्तस्,त्वनयोस्तत्त्वदर्शिभिः ।।

(२/१६)

अविनाशि तु तद्विद्धि , येन सर्वमिदम् ततम् ।
विनाशमव्ययस्यास्य , न कश्चित्कर्तुमर्हति ।।

(२/१७)

अन्तवन्त इमे देहा, नित्यस्योक्ताः शरीरिणः ।
अनाशिनोऽप्रमेयस्य , तस्माद्युध्यस्व भारत ।।

(२/१८)

य एनम् वेत्ति हन्तारम्,यश्चैनम् मन्यते हतम् ।
उभौ तौ न विजानीतो,नायम् हन्ति न हन्यते ।।

(२/१९)

न जायते म्रियते वा कदाचिन्,
नायम् भूत्वा भविता वा न भूयः ।
अजो नित्यः शाश्वतोऽयम् पुराणो–
न हन्यते हन्यमाने शरीरे ।।

(२/२०)

वेदाविनाशिनम् नित्यम् , य एनमजमव्ययम् ।
कथम् स पुरुषः पार्थ , कम् घातयति हन्ति कम् ।।

(२/२१)

वासांसि जीर्णानि यथा विहाय
नवानि गृह्णाति नरोऽपराणि ।
तथा शरीराणि विहाय जीर्णा–

न्यन्यानि संयाति नवानि देही ।।

(२/२२)

नैनम् छिन्दन्ति शस्त्राणि,नैनम् दहति पावकः ।
न चैनम् क्लेदयन्त्यापो,न शोषयति मारुतः ।।

(२/२३)

अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयम्,अक्लेद्योऽशोष्य एव च ।
नित्यः सर्वगतः स्थाणुर्,अचलोऽयम् सनातनः ।।

(२/२४)

अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयम्,अविकार्योऽयमुच्यते ।
तस्मादेवम् विदित्वैनम्, नानुशोचितुमर्हसि ।।

(२/२५)

अथ चैनम् नित्यजातम् , नित्यम् वा मन्यसे मृतम् ।
तथापि त्वम् महाबाहो , नैवम् शोचितुमर्हसि ।।

(२/२६)

जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्, ध्रुवम् जन्म मृतस्य च ।
तस्मादपरिहार्येऽर्थे , न त्वम् शोचितुमर्हसि ।।

(२/२७)

अव्यक्तादीनि भूतानि,व्यक्तमध्यानि भारत ।
अव्यक्तनिधनान्येव , तत्र का परिदेवना ।।

(२/२८)

आश्चर्यवत्पश्यति कश्चिदेनम् –
आश्चर्यवद्वदति तथैव चान्यः ।
आश्चर्यवच्चैनमन्यः श्रृणोति
श्रृत्वाप्येनम् वेद न चैव कश्चित् ।।

(२/२९)

देही नित्यमवध्योऽयम् , देहे सर्वस्य भारत ।
तस्मात्सर्वाणि भूतानि,न त्वम् शोचितुमर्हसि ।।

(२/३०)

स्वधर्ममपि चावेक्ष्य , न विकम्पितुमर्हसि ।
धर्म्याद्धि युद्धाच्छ्रेयोऽन्यत्,क्षत्रियस्य न विद्यते ।।

(२/३१)

यदृच्छया चोपपन्नम् , स्वर्गद्वारमपावृतम् ।
सुखिनः क्षत्रियाः पार्थ,लभन्ते युद्धमीदृशम् ।।

(२/३२)

अथ चेत्त्वमिमम् धर्म्यम्,सङ्ग्रामम् न करिष्यसि ।
ततः स्वधर्मम् कीर्तिम् च,हित्वा पापमवाप्स्यसि ।।

(२/३३)

अकीर्तिम् चापि भूतानि,
कथयिष्यन्ति तेऽव्ययाम् ।
सम्भावितस्य चाकीर्तिर् –
मरणादतिरिच्यते ।।

(२/३४)

भयाद्रणादुपरतम् , मंस्यन्ते त्वाम् महारथाः ।
येषाम् च त्वम् बहुमतो,भूत्वा यास्यसि लाघवम् ।।

(२/३५)

अवाच्यवादांश्च बहून्,वदिष्यन्ति तवाहिताः ।
निन्दन्तस्तव सामर्थ्यम्,ततो दुःखतरम् नु किम् ।।

(२/३६)

हतो वा प्राप्स्यसि स्वर्गम्,जित्वा वा भोक्ष्यसे महीम् ।
तस्मादुत्तिष्ठ कौन्तेय , युद्धाय कृतनिश्चयः ।।

(२/३७)

सुखदुःखे समे कृत्वा,लाभालाभौ जयाजयौ ।
ततो युद्धाय युज्यस्व,नैवम् पापमवाप्स्यसि ।।

(२/३८)

एषा तेऽभिहिता साङ्ख्ये,बुद्धिर्योगे त्विमाम् शृणु ।
बुद्ध्या युक्तो यया पार्थ,कर्मबन्धम् प्रहास्यसि ।।

(२/३९)

नेहाभिक्रमनाशोऽस्ति , प्रत्यवायो न विद्यते ।
स्वल्पमप्यस्य धर्मस्य, त्रायते महतो भयात् ।।

(२/४०)

व्यवसायात्मिका बुद्धिर् , एकेह कुरुनन्दन ।
बहुशाखा ह्यनन्ताश्च,बुद्धयोऽव्यवसायिनाम् ।।

(२/४१)

यामिमाम् पुष्पिताम् वाचम्,प्रवदन्त्यविपश्चितः ।
वेदवादरताः पार्थ , नान्यदस्तीति वादिनः ।।

(२/४२)

कामात्मानः स्वर्गपरा , जन्मकर्मफलप्रदाम् ।
क्रियाविशेषबहुलाम् , भोगैश्वर्यगतिम् प्रति ।।

(२/४३)

भोगैश्वर्यप्रसक्तानाम् , तयापहृतचेतसाम् ।
व्यवसायात्मिका बुद्धिः,समाधौ न विधीयते ।।

(२/४४)

त्रैगुण्यविषया वेदा , निस्त्रैगुण्यो भवार्जुन ।
निर्द्वन्द्वो नित्यसत्त्वस्थो,निर्योगक्षेम आत्मवान् ।।

(२/४५)

यावानर्थ उदपाने , सर्वतः सम्प्लुतोदके ।
तावान्सर्वेषु वेदेषु , ब्राह्मणस्य विजानतः ।।

(२/४६)

कर्मण्येवाधिकारस्ते , मा फलेषु कदाचन ।
मा कर्मफलहेतुर्भूर्,मा ते सङ्गोऽस्त्वकर्मणि ।।

(२/४७)

योगस्थः कुरु कर्माणि,सङ्गम् त्यक्त्वा धनý"य ।
सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा,समत्वम् योग उच्यते ।।

(२/४८)

दूरेण ह्यवरम् कर्म , बुद्धियोगाद्धनý"य ।
बुद्धौ शरणमन्विच्छ , कृपणाः फलहेतवः ।।

(२/४९)

बुद्धियुक्तो जहातीह , उभे सुकृतदुष्कृते ।

तस्माद्योगाय युज्यस्व,योगः कर्मसु कौशलम् ।।

(२/५०)

कर्मजम् बुद्धियुक्ता हि,फलम् त्यक्त्वा मनीषिणः ।
जन्मबन्धविनिर्मुक्ताः,पदम् गच्छन्त्यनामयम् ।।

(२/५१)

यदा ते मोहकलिलम् , बुद्धिर्व्यतितरिष्यति ।
तदा गन्तासि निर्वेदम्,श्रोतव्यस्य श्रुतस्य च ।।

(२/५२)

श्रुतिविप्रतिपन्ना ते,यदा स्थास्यति निश्चला ।
समाधावचला बुद्धिस्,तदा योगमवाप्स्यसि ।।

(२/५३)

अर्जुन उवाच

स्थितप्रज्ञस्य का भाषा,समाधिस्थस्य केशव ।
स्थितधीः किम् प्रभाषेत,किमासीत व्रजेत किम् ।।

(२/५४)

श्रीभगवानुवाच

प्रजहाति यदा कामान्,सर्वान्पार्थ मनोगतान् ।
आत्मन्येवात्मना तुष्टः, स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते ।।

(२/५५)

दुःखेष्वनुद्विग्नमनाः , सुखेषु विगतस्पृहः ।
वीतरागभयक्रोधः , स्थितधीर्मुनिरुच्यते ।।

(२/५६)

यः सर्वत्रानभिस्नेहस्, तत्तत्प्राप्य शुभाशुभम् ।
नाभिनन्दति न द्वेष्टि, तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ।।

(२/५७)

यदा संहरते चायम् , कूर्मोऽङ्गानीव सर्वशः ।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्,तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ।।

(२/५८)

विषया विनिवर्तन्ते , निराहारस्य देहिनः ।
रसवर्जम् रसोऽप्यस्य , परम् दृष्ट्वा निवर्तते ।।

(२/५९)

यततो ह्यपि कौन्तेय , पुरुषस्य विपश्चितः ।
इन्द्रियाणि प्रमाथीनि, हरन्ति प्रसभम् मनः ।।

(२/६०)

तानि सर्वाणि संयम्य, युक्त आसीत मत्परः ।
वशे हि यस्येन्द्रियाणि,तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ।।

(२/६१)

ध्यायतो विषयान्पुंसः , सङ्गस्तेषूपजायते ।
सङ्गात्सý"ायते कामः,कामात्क्रोधोऽभिजायते ।।

(२/६२)

क्रोधाद्भवति सम्मोहः,सम्मोहात्स्मृतिविभ्रमः ।
स्मृतिभ्रंशाद् बुद्धिनाशो,बुद्धिनाशात्प्रणश्यति ।।

(२/६३)

रागद्वेषवियुक्तैस्तु , विषयानिन्द्रियैश्चरन् ।
आत्मवश्यैर्विधेयात्मा , प्रसादमधिगच्छति ।।

(२/६४)

प्रसादे सर्वदुःखानाम् , हानिरस्योपजायते ।
प्रसन्नचेतसो ह्याशु , बुद्धिः पर्यवतिष्ठते ।।

(२/६५)

नास्ति बुद्धिरयुक्तस्य,न चायुक्तस्य भावना ।
न चाभावयतः शान्तिर्,अशान्तस्य कुतः सुखम् ।।

(२/६६)

इन्द्रियाणाम् हि चरताम्, यन्मनोऽनुविधीयते ।
तदस्य हरति प्रज्ञाम् , वायुर्नावमिवाम्भसि ।।

(२/६७)

तस्माद्यस्य महाबाहो , निगृहीतानि सर्वशः ।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेभ्यस्,तस्य प्रज्ञा प्रतिष्ठिता ।।

(२/६८)

या निशा सर्वभूतानाम्,तस्याम् जागर्ति संयमी ।
यस्याम् जाग्रति भूतानि,सा निशा पश्यतो मुनेः ।।

(२/६९)

आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठम् ,
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।
तद्वत्कामा यम् प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ।।

(२/७०)

विहाय कामान्यः सर्वान्,पुमांश्चरति निःस्पृहः ।
निर्ममो निरहॅारः , स शान्तिमधिगच्छति ।।

(२/७१)

एषा ब्राह्मी स्थितिः पार्थ,नैनाम् प्राप्य विमुह्यति ।
स्थित्वास्यामन्तकालेऽपि,ब्रह्मनिर्वाणमृच्छति ।।

(२/७२)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे साङ्ख्ययोगो नाम द्वितीयोऽध्यायः ।।२।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ तृतीयोऽध्यायः

अर्जुन उवाच

ज्यायसी चेत्कर्मणस्ते , मता बुद्धिर्जनार्दन ।
तत्किम् कर्मणि घोरे माम्,नियोजयसि केशव ।।

(३/१)

व्यामिश्रेणेव वाक्येन, बुद्धिम् मोहयसीव मे ।
तदेकम् वद निश्चित्य,येन श्रेयोऽहमाप्नुयाम् ।।

(३/२)

श्रीभगवानुवाच

लोकेऽस्मिन्द्विविधा निष्ठा,पुरा प्रोक्ता मयानघ ।
ज्ञानयोगेन साङ्ख्यानाम्,कर्मयोगेन योगिनाम् ।।

(३/३)

न कर्मणामनारम्भान् , नैष्कर्म्यम् पुरुषोऽश्नुते ।
न च सऽियसनादेव, सिद्धिम् समधिगच्छति ।।

(३/४)

न हि कश्चित्क्षणमपि,जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ।
कार्यते ह्यवशः कर्म, सर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः ।।

(३/५)

कर्मेन्द्रियाणि संयम्य,य आस्ते मनसा स्मरन् ।
इन्द्रियार्थान्विमूढात्मा,मिथ्याचारः स उच्यते ।।

(३/६)

यस्त्विन्द्रियाणि मनसा, नियम्यारभतेऽर्जुन ।
कर्मेन्द्रियैः कर्मयोगम्, असक्तः स विशिष्यते ।।

(३/७)

नियतम् कुरु कर्म त्वम्,कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः ।
शरीरयात्रापि च ते , न प्रसिद्ध्येदकर्मणः ।।

(३/८)

यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र,लोकोऽयम् कर्मबन्धनः ।
तदर्थम् कर्म कौन्तेय , मुक्तसङ्गः समाचर ।।

(३/९)

सहयज्ञाः प्रजाः सृष्ट्वा , पुरोवाच प्रजापतिः ।
अनेन प्रसविष्यध्वम्,एष वोऽस्त्विष्टकामधुक् ।।

(३/१०)

देवान्भावयतानेन , ते देवा भावयन्तु वः ।
परस्परम् भावयन्तः , श्रेयः परमवाप्स्यथ ।।

(३/११)

इष्टान्भोगान्हि वो देवा,दास्यन्ते यज्ञभाविताः ।
तैर्दत्तानप्रदायैभ्यो,यो भुङ्क्ते स्तेन एव सः ।।

(३/१२)

यज्ञशिष्टाशिनः सन्तो , मुच्यन्ते सर्वकिल्बिषैः ।
भुý"ते ते त्वघम् पापा,ये पचन्त्यात्मकारणात् ।।

(३/१३)

अन्नाद्भवन्ति भूतानि , पर्जन्यादन्नसम्भवः ।
यज्ञाद्भवति पर्जन्यो , यज्ञः कर्मसमुद्भवः ।।

(३/१४)

कर्म ब्रह्मोद्भवम् विद्धि , ब्रह्माक्षरसमुद्भवम् ।
तस्मात्सर्वगतम् ब्रह्म,नित्यम् यज्ञे प्रतिष्ठितम् ।।

(३/१५)

एवम् प्रवर्तितम् चक्रम्, नानुवर्तयतीह यः ।
अघायुरिन्द्रियारामो,मोघम् पार्थ स जीवति ।।

(३/१६)

यस्त्वात्मरतिरेव स्यात्,आत्मतृप्तश्च मानवः ।
आत्मन्येव च सन्तुष्टस्,तस्य कार्यम् न विद्यते ।।

(३/१७)

नैव तस्य कृतेनार्थो , नाकृतेनेह कश्चन ।
न चास्य सर्वभूतेषु , कश्चिदर्थव्यपाश्रयः ।।

(३/१८)

तस्मादसक्तः सततम्, कार्यम् कर्म समाचर ।
असक्तो ह्याचरन्कर्म , परमाप्नोति पूरुषः ।।

(३/१९)

कर्मणैव हि संसिद्धिम्,आस्थिता जनकादयः ।
लोकस3हमेवापि , सम्पश्यन्कर्तुमर्हसि ।।

(३/२०)

यद्यदाचरति श्रेष्ठस् , तत्तदेवेतरो जनः ।
स यत्प्रमाणम् कुरुते , लोकस्तदनुवर्तते ।।

(३/२१)

न मे पार्थास्ति कर्तव्यम्,त्रिषु लोकेषु किÚ"न ।
नानवाप्तमवाप्तव्यम् , वर्त एव च कर्मणि ।।

(३/२२)

यदि ह्यहम् न वर्तेयम्,जातु कर्मण्यतन्द्रितः ।
मम वर्त्मानुवर्तन्ते , मनुष्याः पार्थ सर्वशः ।।

(३/२३)

उत्सीदेयुरिमे लोका,न कुर्याम् कर्म चेदहम् ।

सँरस्य च कर्ता स्याम्,उपहन्यामिमाः प्रजाः ।।

(३/२४)

सक्ताः कर्मण्यविद्वांसो,यथा कुर्वन्ति भारत ।
कुर्याद्विद्वांस्तथासक्तस्,चिकीर्षुर्लोकस[3]हम् ।।

(३/२५)

न बुद्धिभेदम् जनयेत्,अज्ञानाम् कर्मसङ्गिनाम् ।
जोषयेत्सर्वकर्माणि, विद्वान्युक्तः समाचरन् ।।

(३/२६)

प्रकृतेः क्रियमाणानि,गुणैः कर्माणि सर्वशः ।
अहँरविमूढात्मा , कर्ताहमिति मन्यते ।।

(३/२७)

तत्त्ववित्तु महाबाहो , गुणकर्मविभागयोः ।
गुणा गुणेषु वर्तन्त, इति मत्वा न सज्जते ।।

(३/२८)

प्रकृतेर्गुणसम्मूढाः , सज्जन्ते गुणकर्मसु ।
तानकृत्स्नविदो मन्दान्,कृत्स्नविन्न विचालयेत् ।।

(३/२९)

मयि सर्वाणि कर्माणि,सßियस्याध्यात्मचेतसा ।
निराशीर्निर्ममो भूत्वा,युध्यस्व विगतज्वरः ।।

(३/३०)

ये मे मतमिदम् नित्यम्,अनुतिष्ठन्ति मानवाः ।
श्रद्धावन्तोऽनसूयन्तो,मुच्यन्ते तेऽपि कर्मभिः ।।

(३/३१)

ये त्वेतदभ्यसूयन्तो , नानुतिष्ठन्ति मे मतम् ।
सर्वज्ञानविमूढांस्तान्, विद्धि नष्टानचेतसः ।।

(३/३२)

सदृशम् चेष्टते स्वस्याः , प्रकृतेर्ज्ञानवानपि ।
प्रकृतिम् यान्ति भूतानि,निग्रहः किम् करिष्यति ।।

(३/३३)

इन्द्रियस्येन्द्रियस्यार्थे , रागद्वेषौ व्यवस्थितौ ।
तयोर्न वशमागच्छेत्,तौ ह्यस्य परिपन्थिनौ ।।

(३/३४)

श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः, परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ।
स्वधर्मे निधनम् श्रेयः , परधर्मो भयावहः ।।

(३/३५)

अर्जुन उवाच

अथ केन प्रयुक्तोऽयम्,पापम् चरति पूरुषः ।
अनिच्छन्नपि वार्ष्णेय,बलादिव नियोजितः ।।

(३/३६)

श्रीभगवानुवाच

काम एष क्रोध एष , रजोगुणसमुद्भवः ।
महाशनो महापाप्मा,विद्ध्येनमिह वैरिणम् ।।

(३/३७)

धूमेनाव्रियते वह्निर् , यथादर्शो मलेन च ।
यथोल्बेनावृतो गर्भस्, तथा तेनेदमावृतम् ।।

(३/३८)

आवृतम् ज्ञानमेतेन , ज्ञानिनो नित्यवैरिणा ।
कामरूपेण कौन्तेय , दुष्पूरेणानलेन च ।।

(३/३९)

इन्द्रियाणि मनो बुद्धिर्,अस्याधिष्ठानमुच्यते ।
एतैर्विमोहयत्येष , ज्ञानमावृत्य देहिनम् ।।

(३/४०)

तस्मात्त्वमिन्द्रियाण्यादौ , नियम्य भरतर्षभ ।
पाप्मानम् प्रजहि ह्येनम्,ज्ञानविज्ञाननाशनम् ।।

(३/४१)

इन्द्रियाणि पराण्याहुर्,इन्द्रियेभ्यः परम् मनः ।
मनसस्तु परा बुद्धिर्,यो बुद्धेः परतस्तु सः ।।

(३/४२)

एवम् बुद्धेः परम् बुद्ध्वा,संस्तभ्यात्मानमात्मना ।

जहि शत्रुम् महाबाहो,कामरूपम् दुरासदम् ।।

(३/४३)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्मयोगो नाम तृतीयोऽध्यायः ।।३।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ चतुर्थोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

इमम् विवस्वते योगम्, प्रोक्तवानहमव्ययम् ।
विवस्वान्मनवे प्राह,मनुरिक्ष्वाकवेऽब्रवीत् ।।

(४/१)

एवम् परम्पराप्राप्तम् , इमम् राजर्षयो विदुः ।
स कालेनेह महता , योगो नष्टः परन्तप ।।

(४/२)

स एवायम् मया तेऽद्य,योगः प्रोक्तः पुरातनः ।
भक्तोऽसि मे सखा चेति,रहस्यम् ह्येतदुत्तमम् ।।

(४/३)

अर्जुन उवाच

अपरम् भवतो जन्म,परम् जन्म विवस्वतः ।
कथमेतद्विजानीयाम्,त्वमादौ प्रोक्तवानिति ।।

(४/४)

श्रीभगवानुवाच

बहूनि मे व्यतीतानि, जन्मानि तव चार्जुन ।
तान्यहम् वेद सर्वाणि,न त्वम् वेत्थ परन्तप ।।

(४/५)

अजोऽपि सन्नव्ययात्मा,भूतानामीश्वरोऽपि सन् ।
प्रकृतिम् स्वामधिष्ठाय,सम्भवाम्यात्ममायया ।।

(४/६)

यदा यदा हि धर्मस्य, ग्लानिर्भवति भारत ।
अभ्युत्थानमधर्मस्य,तदात्मानम् सृजाम्यहम् ।।

(४/७)

परित्राणाय साधूनाम्,विनाशाय च दुष्कृताम् ।
धर्मसंस्थापनार्थाय , सम्भवामि युगे युगे ।।

(४/८)

जन्म कर्म च मे दिव्यम्,एवम् यो वेत्ति तत्त्वतः ।
त्यक्त्वा देहम् पुनर्जन्म,नैति मामेति सोऽर्जुन ।।

(४/९)

वीतरागभयक्रोधा , मन्मया मामुपाश्रिताः ।
बहवो ज्ञानतपसा , पूता मद्भावमागताः ।।

(४/१०)

ये यथा माम् प्रपद्यन्ते,तांस्तथैव भजाम्यहम् ।
मम वर्त्मानुवर्तन्ते, मनुष्याः पार्थ सर्वशः ।।

(४/११)

काङ्क्षन्तः कर्मणाम् सिद्धिम्,यजन्त इह देवताः ।
क्षिप्रम् हि मानुषे लोके,सिद्धिर्भवति कर्मजा ।।

(४/१२)

चातुर्वर्ण्यम् मया सृष्टम्,गुणकर्मविभागशः ।
तस्य कर्तारमपि माम्,विद्ध्यकर्तारमव्ययम् ।।

(४/१३)

न माम् कर्माणि लिम्पन्ति,न मे कर्मफले स्पृहा ।
इति माम् योऽभिजानाति,कर्मभिर्न स बध्यते ।।

(४/१४)

एवम् ज्ञात्वा कृतम् कर्म,पूर्वैरपि मुमुक्षुभिः ।
कुरु कर्मैव तस्मात्त्वम्,पूर्वैः पूर्वतरम् कृतम् ।।

(४/१५)

किम् कर्म किमकर्मेति,कवयोऽप्यत्र मोहिताः ।
तत्ते कर्म प्रवक्ष्यामि,यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात् ।।

(४/१६)

कर्मणो ह्यपि बोद्धव्यम्,बोद्धव्यम् च विकर्मणः ।

अकर्मणश्च बोद्धव्यम्,गहना कर्मणो गतिः ।।

(४/१७)

कर्मण्यकर्म यः पश्येत्,अकर्मणि च कर्म यः ।
स बुद्धिमान्मनुष्येषु,स युक्तः कृत्स्नकर्मकृत् ।।

(४/१८)

यस्य सर्वे समारम्भाः, कामसŠल्पवर्जिताः ।
ज्ञानाग्निदग्धकर्माणम्,तमाहुः पण्डितम् बुधाः ।।

(४/१९)

त्यक्त्वा कर्मफलासङ्गम्,नित्यतृप्तो निराश्रयः ।
कर्मण्यभिप्रवृत्तोऽपि,नैव किŰ"त्करोति सः ।।

(४/२०)

निराशीर्यतचित्तात्मा , त्यक्तसर्वपरिग्रहः ।
शारीरम् केवलम् कर्म,कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ।।

(४/२१)

यदृच्छालाभसन्तुष्टो,द्वन्द्वातीतो विमत्सरः ।
समः सिद्धावसिद्धौ च,कृत्वापि न निबध्यते ।।

(४/२२)

गतसङ्गस्य मुक्तस्य , ज्ञानावस्थितचेतसः ।
यज्ञायाचरतः कर्म , समग्रम् प्रविलीयते ।।

(४/२३)

ब्रह्मार्पणम् ब्रह्म हविर्,ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतम् ।
ब्रह्मैव तेन गन्तव्यम् , ब्रह्मकर्मसमाधिना ।।

(४/२४)

दैवमेवापरे यज्ञम् , योगिनः पर्युपासते ।
ब्रह्माग्नावपरे यज्ञम् , यज्ञेनैवोपजुह्वति ।।

(४/२५)

श्रोत्रादीनीन्द्रियाण्यन्ये , संयमाग्निषु जुह्वति ।
शब्दादीन्विषयानन्य , इन्द्रियाग्निषु जुह्वति ।।

(४/२६)

सर्वाणीन्द्रियकर्माणि , प्राणकर्माणि चापरे ।
आत्मसंयमयोगाग्नौ , जुह्वति ज्ञानदीपिते ।।

(४/२७)

द्रव्ययज्ञास्तपोयज्ञाः , योगयज्ञास्तथापरे ।
स्वाध्यायज्ञानयज्ञाश्च , यतयः संशितव्रताः ।।

(४/२८)

अपाने जुह्वति प्राणम्,प्राणेऽपानम् तथापरे ।
प्राणापानगती रुद्ध्वा,प्राणायामपरायणाः ।।

(४/२९)

अपरे नियताहाराः , प्राणान्प्राणेषु जुह्वति ।
सर्वेऽप्येते यज्ञविदो , यज्ञक्षपितकल्मषाः ।।

(४/३०)

यज्ञशिष्टामृतभुजो , यान्ति ब्रह्म सनातनम् ।
नायम् लोकोऽस्त्ययज्ञस्य,कुतोऽन्यः कुरुसत्तम ।।

(४/३१)

एवम् बहुविधा यज्ञा, विततता ब्रह्मणो मुखे ।
कर्मजान्विद्धि तान्सर्वान् ,एवम् ज्ञात्वा विमोक्ष्यसे ।।

(४/३२)

श्रेयान्द्रव्यमयाद्यज्ञात् , ज्ञानयज्ञः परन्तप ।
सर्वम् कर्माखिलम् पार्थ,ज्ञाने परिसमाप्यते ।।

(४/३३)

तद्विद्धि प्रणिपातेन , परिप्रश्नेन सेवया ।
उपदेक्ष्यन्ति ते ज्ञानम्,ज्ञानिनस्तत्त्वदर्शिनः ।।

(४/३४)

यज्ज्ञात्वा न पुनर्मोहम्,एवम् यास्यसि पाण्डव ।
येन भूतान्यशेषेण, द्रक्ष्यस्यात्मन्यथो मयि ।।

(४/३५)

अपि चेदसि पापेभ्यः,सर्वेभ्यः पापकृत्तमः ।
सर्वम् ज्ञानäवेनैव , वृजिनम् सन्तरिष्यसि ।।

(४/३६)

यथैधांसि समिद्धोऽग्निर्,भस्मसात्कुरुतेऽर्जुन ।
ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि,भस्मसात्कुरुते तथा ।।

(४/३७)

न हि ज्ञानेन सदृशम् , पवित्रमिह विद्यते ।
तत्स्वयम् योगसंसिद्धः,कालेनात्मनि विन्दति ।।

(४/३८)

श्रद्धावाँल्लभते ज्ञानम् , तत्परः संयतेन्द्रियः ।
ज्ञानम् लब्ध्वा पराम् शान्तिम् , अचिरेणाधिगच्छति ।।

(४/३९)

अज्ञश्चाश्रद्दधानश्च , संशयात्मा विनश्यति ।
नायम् लोकोऽस्ति न परो,न सुखम् संशयात्मनः ।।

(४/४०)

योगसß्यस्तकर्माणम्, ज्ञानसञ्छिन्नसंशयम् ।
आत्मवन्तम् न कर्माणि,निबध्नन्ति धनÿ"य ।।

(४/४१)

तस्मादज्ञानसम्भूतम्,हृत्स्थम् ज्ञानासिनात्मनः ।
छित्वैनम् संशयम् योगम्,आतिष्ठोत्तिष्ठ भारत ।।

(४/४२)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे ज्ञानकर्मसन्न्यासयोगो नाम चतुर्थोऽध्यायः ।।४।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ पÚ"मोऽध्यायः

अर्जुन उवाच

सß्यासम् कर्मणाम् कृष्ण,पुनर्योगम् च शंससि ।
यच्छ्रेय एतयोरेकम्,तन्मे ब्रूहि सुनिश्चितम् ।।

(५/१)

श्रीभगवानुवाच

सß्यासः कर्मयोगश्च , निःश्रेयसकरावुभौ ।

तयोस्तु कर्मसऽियासात्,कर्मयोगो विशिष्यते ।।

(५/२)

ज्ञेयः स नित्यसऽियासी,यो न द्वेष्टि न काङ्क्षति ।
निर्द्वन्द्वो हि महाबाहो,सुखम् बन्धात्प्रमुच्यते ।।

(५/३)

साङ्ख्ययोगौ पृथग्बालाः,प्रवदन्ति न पण्डिताः ।
एकमप्यास्थितः सम्यक् , उभयोर्विन्दते फलम् ।।

(५/४)

यत्साङ्ख्यैः प्राप्यते स्थानम्,तद्योगैरपि गम्यते ।
एकम् साङ्ख्यम् च योगम् च,यः पश्यति स पश्यति ।।

(५/५)

सऽियासस्तु महाबाहो , दुःखमाप्तुमयोगतः ।
योगयुक्तो मुनिर्ब्रह्म , नचिरेणाधिगच्छति ।।

(५/६)

योगयुक्तो विशुद्धात्मा,विजितात्मा जितेन्द्रियः ।
सर्वभूतात्मभूतात्मा , कुर्वन्नपि न लिप्यते ।।

(५/७)

नैव किञ्चित्करोमीति,युक्तो मन्येत तत्त्ववित् ।
पश्यन् शृण्वन् स्पृशन् जिघ्रन्,अश्नन् गच्छन् स्वपन् श्वसन् ।।

(५/८)

प्रलपन् विसृजन् गृह्णन्,उन्मिषन् निमिषन्नपि ।
इन्द्रियाणीन्द्रियार्थेषु , वर्तन्त इति धारयन् ।।

(५/९)

ब्रह्मण्याधाय कर्माणि,सङ्गम् त्यक्त्वा करोति यः ।
लिप्यते न स पापेन , पद्मपत्रमिवाम्भसा ।।

(५/१०)

कायेन मनसा बुद्ध्या , केवलैरिन्द्रियैरपि ।
योगिनः कर्म कुर्वन्ति,सङ्गम् त्यक्त्वात्मशुद्धये ।।

(५/११)

युक्तः कर्मफलम् त्यक्त्वा,शान्तिमाप्नोति नैष्ठिकीम् ।
अयुक्तः कामकारेण,फले सक्तो निबध्यते ।।

(५/१२)

सर्वकर्माणि मनसा,सऽियस्यास्ते सुखम् वशी ।
नवद्वारे पुरे देही , नैव कुर्वन्न कारयन् ।।

(५/१३)

न कर्तृत्वम् न कर्माणि,लोकस्य सृजति प्रभुः ।
न कर्मफलसंयोगम् , स्वभावस्तु प्रवर्तते ।।

(५/१४)

नादत्ते कस्यचित्पापम्,न चैव सुकृतम् विभुः ।
अज्ञानेनावृतम् ज्ञानम्,तेन मुह्यन्ति जन्तवः ।।

(५/१५)

ज्ञानेन तु तदज्ञानम्, येषाम् नाशितमात्मनः ।
तेषामादित्यवज्ज्ञानम्, प्रकाशयति तत्परम् ।।

(५/१६)

तद्बुद्धयस्तदात्मानस्, तन्निष्ठास्तत्परायणाः ।
गच्छन्त्यपुनरावृत्तिम् , ज्ञाननिर्धूतकल्मषाः ।।

(५/१७)

विद्याविनयसम्पन्ने , ब्राह्मणे गवि हस्तिनि ।
शुनि चैव श्वपाके च,पण्डिताः समदर्शिनः ।।

(५/१८)

इहैव तैर्जितः सर्गो,येषाम् साम्ये स्थितम् मनः ।
निर्दोषम् हि समम् ब्रह्म , तस्माद्ब्रह्मणि ते स्थिताः ।।

(५/१९)

न प्रहृष्येत्प्रियम् प्राप्य,नोद्विजेत्प्राप्य चाप्रियम ।
स्थिरबुद्धिरसम्मूढो,ब्रह्मविद् ब्रह्मणि स्थितः ।।

(५/२०)

बाह्यस्पर्शेष्वसक्तात्मा,विन्दत्यात्मनि यत्सुखम् ।
स ब्रह्मयोगयुक्तात्मा , सुखमक्षयमश्नुते ।।

(५/२१)

ये हि संस्पर्शजा भोगा, दुःखयोनय एव ते ।
आद्यन्तवन्तः कौन्तेय, न तेषु रमते बुधः ।।

(५/२२)

शक्नोतीहैव यः सोढुम्,प्राक्शरीरविमोक्षणात् ।
कामक्रोधोद्भवम् वेगम्,स युक्तः स सुखी नरः ।।

(५/२३)

योऽन्तः सुखोऽन्तरारामस्,तथान्तर्ज्योतिरेव यः ।
स योगी ब्रह्मनिर्वाणम्,ब्रह्मभूतोऽधिगच्छति ।।

(५/२४)

लभन्ते ब्रह्मनिर्वाणम्,ऋषयः क्षीणकल्मषाः ।
छिन्नद्वैधा यतात्मानः , सर्वभूतहिते रताः ।।

(५/२५)

कामक्रोधवियुक्तानाम्,यतीनाम् यतचेतसाम् ।
अभितो ब्रह्मनिर्वाणम्,वर्तते विदितात्मनाम् ।।

(५/२६)

स्पर्शान्कृत्वा बहिर्बाह्यांश्,चक्षुश्चैवान्तरे भ्रुवोः ।
प्राणापानौ समौ कृत्वा,नासाभ्यन्तरचारिणौ ।।

(५/२७)

यतेन्द्रियमनोबुद्धिर् , मुनिर्मोक्षपरायणः ।
विगतेच्छाभयक्रोधो,यः सदा मुक्त एव सः ।।

(५/२८)

भोक्तारम् यज्ञतपसाम् , सर्वलोकमहेश्वरम् ।
सुहृदम् सर्वभूतानाम्,ज्ञात्वा माम् शान्तिमृच्छति ।।

(५/२९)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे कर्मसन्न्यासयोगो नाम पञ्चमोऽध्यायः ।।५।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ षष्ठोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

अनाश्रितः कर्मफलम्,कार्यम् कर्म करोति यः ।
स सऽियासी च योगी च,न निरग्निर्न चाक्रियः ।।
(६/१)

यम् सऽियासमिति प्राहुर्, योगम् तम् विद्धि पाण्डव ।
न ह्यसऽियस्तसŠल्पो, योगी भवति कश्चन ।।
(६/२)

आरुरुक्षोर्मुनेर्योगम् , कर्म कारणमुच्यते ।
योगारूढस्य तस्यैव , शमः कारणमुच्यते ।।
(६/३)

यदा हि नेन्द्रियार्थेषु , न कर्मस्वनुषज्जते ।
सर्वसŠल्पसऽियासी , योगारूढस्तदोच्यते ।।
(६/४)

उद्धरेदात्मनात्मानम् , नात्मानमवसादयेत् ।
आत्मैव ह्यात्मनो बन्धुर्,आत्मैव रिपुरात्मनः ।।
(६/५)

बन्धुरात्मात्मनस्तस्य,येनात्मैवात्मना जितः ।
अनात्मनस्तु शत्रुत्वे , वर्तेतात्मैव शत्रुवत् ।।
(६/६)

जितात्मनः प्रशान्तस्य,परमात्मा समाहितः ।
शीतोष्णसुखदुःखेषु, तथा मानापमानयोः ।।
(६/७)

ज्ञानविज्ञानतृप्तात्मा, कूटस्थो विजितेन्द्रियः ।
युक्त इत्युच्यते योगी,समलोष्टाश्मकाञ्चनः ।।
(६/८)

सुहृन्मित्रार्युदासीन – मध्यस्थद्वेष्यबन्धुषु ।
साधुष्वपि च पापेषु , समबुद्धिर्विशिष्यते ।।
(६/९)

योगी युÝ'ीत सततम्,आत्मानम् रहसि स्थितः ।

एकाकी यतचित्तात्मा , निराशीरपरिग्रहः ।।

(६/१०)

शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य , स्थिरमासनमात्मनः ।
नात्युच्छ्रितम् नातिनीचम्,चैलाजिनकुशोत्तरम् ।।

(६/११)

तत्रैकाग्रम् मनः कृत्वा,यतचित्तेन्द्रियक्रियः ।
उपविश्यासने युञ्ज्यात्,योगमात्मविशुद्धये ।।

(६/१२)

समम् कायशिरोग्रीवम्,धारयन्नचलम् स्थिरः ।
सम्प्रेक्ष्य नासिकाग्रम् स्वम् , दिशश्चानवलोकयन् ।।

(६/१३)

प्रशान्तात्मा विगतभीर्,ब्रह्मचारिव्रते स्थितः ।
मनः संयम्य मच्चित्तो,युक्त आसीत मत्परः ।।

(६/१४)

युý"न्नेवम् सदात्मानम् , योगी नियतमानसः ।
शान्तिम् निर्वाणपरमाम्,मत्संस्थामधिगच्छति ।।

(६/१५)

नात्यश्नतस्तु योगोऽस्ति, न चैकान्तमनश्नतः ।
न चाति स्वप्नशीलस्य,जाग्रतो नैव चार्जुन ।।

(६/१६)

युक्ताहारविहारस्य , युक्तचेष्टस्य कर्मसु ।
युक्तस्वप्नावबोधस्य , योगो भवति दुःखहा ।।

(६/१७)

यदा विनियतम् चित्तम्,आत्मन्येवावतिष्ठते ।
निः स्पृहः सर्वकामेभ्यो,युक्त इत्युच्यते तदा ।।

(६/१८)

यथा दीपो निवातस्थो,नेङ्गते सोपमा स्मृता ।
योगिनो यतचित्तस्य , युý"तो योगमात्मनः ।।

(६/१९)

यत्रोपरमते चित्तम् , निरुद्धम् योगसेवया ।
यत्र चैवात्मनात्मानम्,पश्यन्नात्मनि तुष्यति ।।

(६/२०)

सुखमात्यन्तिकम् यत्तत्,बुद्धिग्राह्यमतीन्द्रियम् ।
वेत्ति यत्र न चैवायम्,स्थितश्चलति तत्त्वतः ।।

(६/२१)

यम् लब्ध्वा चापरम् लाभम्,मन्यते नाधिकम् ततः ।
यस्मिन्स्थितो न दुःखेन,गुरुणापि विचाल्यते ।।

(६/२२)

तम् विद्याद् दुःखसंयोग–वियोगम् योगसञ्ज्ञितम् ।
स निश्चयेन योक्तव्यो,योगोऽनिर्विण्णचेतसा ।।

(६/२३)

सŠल्पप्रभवान्कामांस्,त्यक्त्वा सर्वानशेषतः ।
मनसैवेन्द्रियग्रामम् , विनियम्य समन्ततः ।।

(६/२४)

शनैः शनैरुपरमेत् , बुद्ध्या धृतिगृहीतया ।
आत्मसंस्थम् मनः कृत्वा,न किञ्चिदपि चिन्तयेत् ।।

(६/२५)

यतो यतो निश्चरति , मनश्चञ्चलमस्थिरम् ।
ततस्ततो नियम्यैतत्,आत्मन्येव वशम् नयेत् ।।

(६/२६)

प्रशान्तमनसम् ह्येनम्,योगिनम् सुखमुत्तमम् ।
उपैति शान्तरजसम् , ब्रह्मभूतमकल्मषम् ।।

(६/२७)

युý"न्नेवम् सदात्मानम्, योगी विगतकल्मषः ।
सुखेन ब्रह्मसंस्पर्शम्, अत्यन्तम् सुखमश्नुते ।।

(६/२८)

सर्वभूतस्थमात्मानम् , सर्वभूतानि चात्मनि ।
ईक्षते योगयुक्तात्मा , सर्वत्र समदर्शनः ।।

(६/२९)

यो माम् पश्यति सर्वत्र,सर्वम् च मयि पश्यति ।
तस्याहम् न प्रणश्यामि,स च मे न प्रणश्यति ।।

(६/३०)

सर्वभूतस्थितम् यो माम्,भजत्येकत्वमास्थितः ।
सर्वथा वर्तमानोऽपि, स योगी मयि वर्तते ।।

(६/३१)

आत्मौपम्येन सर्वत्र,समम् पश्यति योऽर्जुन ।
सुखम् वा यदि वा दुःखम्,स योगी परमो मतः ।।

(६/३२)

अर्जुन उवाच

योऽयम् योगस्त्वया प्रोक्तः,साम्येन मधुसूदन ।
एतस्याहम् न पश्यामि,चञ्चलत्वात्स्थितिम् स्थिराम् ।।

(६/३३)

चÚ"लम् हि मनः कृष्ण,प्रमाथि बलवद्दृढम् ।
तस्याहम् निग्रहम् मन्ये,वायोरिव सुदुष्करम् ।।

(६/३४)

श्रीभगवानुवाच

असंशयम् महाबाहो, मनो दुर्निग्रहम् चलम् ।
अभ्यासेन तु कौन्तेय, वैराग्येण च गृह्यते ।।

(६/३५)

असंयतात्मना योगो, दुष्प्राप इति मे मतिः ।
वश्यात्मना तु यतता,शक्योऽवाप्तुमुपायतः ।।

(६/३६)

अर्जुन उवाच

अयतिः श्रद्धयोपेतो , योगाच्चलितमानसः ।
अप्राप्य योगसंसिद्धिम्, काम् गतिम् कृष्ण गच्छति ।।

(६/३७)

कच्चिन्नोभयविभ्रष्टश्, छिन्नाभ्रमिव नश्यति ।

अप्रतिष्ठो महाबाहो,विमूढो ब्रह्मणः पथि ।।

(६/३८)

एतन्मे संशयम् कृष्ण , छेत्तुमर्हस्यशेषतः ।
त्वदन्यः संशयस्यास्य, छेत्ता न ह्युपपद्यते ।।

(६/३९)

श्रीभगवानुवाच

पार्थ नैवेह नामुत्र , विनाशस्तस्य विद्यते ।
न हि कल्याणकृत्कश्चित्,दुर्गतिम् तात गच्छति ।।

(६/४०)

प्राप्य पुण्यकृताम् लोकान्,उषित्वा शाश्वतीः समाः ।
शुचीनाम् श्रीमताम् गेहे,योगभ्रष्टोऽभिजायते ।।

(६/४१)

अथवा योगिनामेव, कुले भवति धीमताम् ।
एतद्धि दुर्लभतरम् , लोके जन्म यदीदृशम् ।।

(६/४२)

तत्र तम् बुद्धिसंयोगम्, लभते पौर्वदेहिकम् ।
यतते च ततो भूयः , संसिद्धौ कुरुनन्दन ।।

(६/४३)

पूर्वाभ्यासेन तेनैव , ह्रियते ह्यवशोऽपि सः ।
जिज्ञासुरपि योगस्य , शब्दब्रह्मातिवर्तते ।।

(६/४४)

प्रयत्नाद्यतमानस्तु , योगी संशुद्धकिल्बिषः ।
अनेकजन्मसंसिद्धस्,ततो याति पराम् गतिम् ।।

(६/४५)

तपस्विभ्योऽधिको योगी,ज्ञानिभ्योऽपि मतोऽधिकः ।
कर्मिभ्यश्चाधिको योगी, तस्माद्योगी भवार्जुन ।।

(६/४६)

योगिनामपि सर्वेषाम् , मद्गतेनान्तरात्मना ।
श्रद्धावान्भजते यो माम्,स मे युक्ततमो मतः ।।

(६/४७)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे आत्मसंयमयोगो नाम षष्ठोऽध्यायः ।।६।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ सप्तमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

मय्यासक्तमनाः पार्थ , योगम् युŸ"न्मदाश्रयः ।
असंशयम् समग्रम् माम्,यथा ज्ञास्यसि तच्छृणु ।।

(७/१)

ज्ञानम् तेऽहम् सविज्ञानम् , इदम् वक्ष्याम्यशेषतः ।
यज्ज्ञात्वा नेह भूयोऽन्यत् , ज्ञातव्यमवशिष्यते ।।

(७/२)

मनुष्याणाम् सहस्रेषु, कश्चिद्यतति सिद्धये ।
यततामपि सिद्धानाम्, कश्चिन्माम् वेत्ति तत्त्वतः ।।

(७/३)

भूमिरापोऽनलो वायुः,खम् मनो बुद्धिरेव च ।
अहंकार इतीयम् मे , भिन्ना प्रकृतिरष्टधा ।।

(७/४)

अपरेयमितस्त्वन्याम्,प्रकृतिम् विद्धि मे पराम् ।
जीवभूताम् महाबाहो,ययेदम् धार्यते जगत् ।।

(७/५)

एतद्योनीनि भूतानि , सर्वाणीत्युपधारय ।
अहम् कृत्स्नस्य जगतः,प्रभवः प्रलयस्तथा ।।

(७/६)

मत्तः परतरम् नान्यत् , किŰ"दस्ति धनŸ"य ।
मयि सर्वमिदम् प्रोतम्,सूत्रे मणिगणा इव ।।

(७/७)

रसोऽहमप्सु कौन्तेय,प्रभास्मि शशिसूर्ययो : ।
प्रणवः सर्ववेदेषु, शब्दः खे पौरुषम् नृषु ।।
(७/८)

पुण्यो गन्धः पृथिव्याम् च,तेजश्चास्मि विभावसौ ।
जीवनम् सर्वभूतेषु , तपश्चास्मि तपस्विषु ।।
(७/९)

बीजम् माम् सर्वभूतानाम्,विद्धि पार्थ सनातनम् ।
बुद्धिर्बुद्धिमतामस्मि, तेजस्तेजस्विनामहम् ।।
(७/१०)

बलम् बलवताम् चाहम्,कामरागविवर्जितम् ।
धर्माविरुद्धो भूतेषु , कामोऽस्मि भरतर्षभ ।।
(७/११)

ये चैव सात्त्विका भावा,राजसास्तामसाश्च ये ।
मत्त एवेति तान्विद्धि,न त्वहम् तेषु ते मयि ।।
(७/१२)

त्रिभिर्गुणमयैर्भावैर्, एभिः सर्वमिदम् जगत् ।
मोहितम् नाभिजानाति,मामेभ्यः परमव्ययम् ।।
(७/१३)

दैवी ह्येषा गुणमयी , मम माया दुरत्यया ।
मामेव ये प्रपद्यन्ते , मायामेताम् तरन्ति ते ।।
(७/१४)

न माम् दुष्कृतिनो मूढाः,प्रपद्यन्ते नराधमाः ।
माययापहृतज्ञाना , आसुरम् भावमाश्रिताः ।।
(७/१५)

चतुर्विधा भजन्ते माम्,जनाः सुकृतिनोऽर्जुन ।
आर्तो जिज्ञासुरर्थार्थी , ज्ञानी च भरतर्षभ ।।
(७/१६)

तेषाम् ज्ञानी नित्ययुक्त, एकभक्तिर्विशिष्यते ।
प्रियो हि ज्ञानिनोऽत्यर्थम्,अहम् स च मम प्रियः ।।

(७/१७)

उदाराः सर्व एवैते, ज्ञानी त्वात्मैव मे मतम् ।
आस्थितः स हि युक्तात्मा,मामेवानुत्तमाम् गतिम् ।।

(७/१८)

बहूनाम् जन्मनामन्ते , ज्ञानवान्माम् प्रपद्यते ।
वासुदेवः सर्वमिति, स महात्मा सुदुर्लभः ।।

(७/१९)

कामैस्तैस्तैर्हृतज्ञानाः , प्रपद्यन्तेऽन्यदेवताः ।
तम् तम् नियममास्थाय,प्रकृत्या नियताः स्वया ।।

(७/२०)

यो यो याम् याम् तनुम् भक्तः,श्रद्धयार्चितुमिच्छति ।
तस्य तस्याचलाम् श्रद्धाम्,तामेव विदधाम्यहम् ।।

(७/२१)

स तया श्रद्धया युक्तस् , तस्याराधनमीहते ।
लभते च ततः कामान्,मयैव विहितान्हि तान् ।।

(७/२२)

अन्तवत्तु फलम् तेषाम्,तद्भवत्यल्पमेधसाम् ।
देवान्देवयजो यान्ति,मद्भक्ता यान्ति मामपि ।।

(७/२३)

अव्यक्तम् व्यक्तिमापन्नम्,मन्यन्ते मामबुद्धयः ।
परम् भावमजानन्तो , ममाव्ययमनुत्तमम् ।।

(७/२४)

नाहम् प्रकाशः सर्वस्य, योगमायासमावृतः ।
मूढोऽयम् नाभिजानाति,लोको मामजमव्ययम् ।।

(७/२५)

वेदाहम् समतीतानि , वर्तमानानि चार्जुन ।
भविष्याणि च भूतानि,माम् तु वेद न कश्चन ।।

(७/२६)

इच्छाद्वेषसमुत्थेन , द्वन्द्वमोहेन भारत ।

सर्वभूतानि सम्मोहम्, सर्गे यान्ति परन्तप ।।

(७/२७)

येषाम् त्वन्तगतम् पापम्,जनानाम् पुण्यकर्मणाम् ।
ते द्वन्द्वमोहनिर्मुक्ता, भजन्ते माम् दृढव्रताः ।।

(७/२८)

जरामरणमोक्षाय , मामाश्रित्य यतन्ति ये ।
ते ब्रह्म तद्विदुः कृत्स्नम्,अध्यात्मम् कर्म चाखिलम् ।।

(७/२९)

साधिभूताधिदैवम् माम्,साधियज्ञम् च ये विदुः ।
प्रयाणकालेऽपि च माम्,ते विदुर्युक्तचेतसः ।।

(७/३०)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे ज्ञानविज्ञानयोगो नाम सप्तमोऽध्यायः ।।७।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथाष्टमोऽध्यायः

अर्जुन उवाच

किम् तद्ब्रह्म किमध्यात्मम्,किम् कर्म पुरुषोत्तम ।
अधिभूतम् च किम् प्रोक्तम्,अधिदैवम् किमुच्यते ।।

(८/१)

अधियज्ञः कथम् कोऽत्र,देहेऽस्मिन्मधुसूदन ।
प्रयाणकाले च कथम्,ज्ञेयोऽसि नियतात्मभिः ।।

(८/२)

श्रीभगवानुवाच

अक्षरम् ब्रह्म परमम्,स्वभावोऽध्यात्ममुच्यते ।
भूतभावोद्भवकरो , विसर्गः कर्मसञ्ज्ञितः ।।

(८/३)

अधिभूतम् क्षरो भावः , पुरुषश्चाधिदैवतम् ।
अधियज्ञोऽहमेवात्र , देहे देहभृताम् वर ।।

(८/४)

अन्तकाले च मामेव,स्मरन्मुक्त्वा कलेवरम् ।
यः प्रयाति स मद्भावम्,याति नास्त्यत्र संशयः ।।

(८/५)

यम् यम् वापि स्मरन्भावम्,त्यजत्यन्ते कलेवरम् ।
तम् तमेवैति कौन्तेय,सदा तद्भावभावितः ।।

(८/६)

तस्मात्सर्वेषु कालेषु , मामनुस्मर युध्य च ।
मय्यर्पितमनोबुद्धिर् , मामेवैष्यस्यसंशयम् ।।

(८/७)

अभ्यासयोगयुक्तेन , चेतसा नान्यगामिना ।
परमम् पुरुषम् दिव्यम्,याति पार्थानुचिन्तयन् ।।

(८/८)

कविम् पुराणमनुशासितारम् ,
अणोरणीयांसमनुस्मरेद्यः ।
सर्वस्य धातारमचिन्त्यरूपम् ,
आदित्यवर्णम् तमसः परस्तात् ।।

(८/९)

प्रयाणकाले मनसाचलेन ,
भक्त्या युक्तो योगबलेन चैव ।
भ्रुवोर्मध्ये प्राणमावेश्य सम्यक् ,
स तम् परम् पुरुषमुपैति दिव्यम् ।।

(८/१०)

यदक्षरम् वेदविदो वदन्ति ,
विशन्ति यद्यतयो वीतरागाः ।
यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यम् चरन्ति ,
तत्ते पदम् स[3]हेण प्रवक्ष्ये ।।

(८/११)

सर्वद्वाराणि संयम्य , मनो हृदि निरुध्य च ।
मूर्ध्न्याधायात्मनः प्राणम् , आस्थितो योगधारणाम् ।।

(८/१२)

ओमित्येकाक्षरम् ब्रह्म , व्याहरन्मामनुस्मरन् ।

यःप्रयाति त्यजन्देहम् , स याति परमाम् गतिम् ।।
(८/१३)

अनन्यचेताः सततम्,यो माम् स्मरति नित्यशः ।
तस्याहम् सुलभः पार्थ,नित्ययुक्तस्य योगिनः ।।
(८/१४)

मामुपेत्य पुनर्जन्म , दुःखालयमशाश्वतम् ।
नाप्नुवन्ति महात्मानः,संसिद्धिम् परमाम् गताः ।।
(८/१५)

आब्रह्मभुवनाल्लोकाः , पुनरावर्तिनोऽर्जुन ।
मामुपेत्य तु कौन्तेय , पुनर्जन्म न विद्यते ।।
(८/१६)

सहस्रयुगपर्यन्तम् , अहर्यद्ब्रह्मणो विदुः ।
रात्रिम् युगसहस्रान्ताम्,तेऽहोरात्रविदो जनाः ।।
(८/१७)

अव्यक्ताद्व्यक्तयः सर्वाः, प्रभवन्त्यहरागमे ।
रात्र्यागमे प्रलीयन्ते , तत्रैवाव्यक्तसIज्ञके ।।
(८/१८)

भूतग्रामः स एवायम्,भूत्वा भूत्वा प्रलीयते ।
रात्र्यागमेऽवशः पार्थ , प्रभवत्यहरागमे ।।
(८/१९)

परस्तस्मात्तु भावोऽन्यः, अव्यक्तोऽव्यक्तात्सनातनः ।
यः स सर्वेषु भूतेषु , नश्यत्सु न विनश्यति ।।
(८/२०)

अव्यक्तोऽक्षर इत्युक्तस्,तमाहुः परमाम् गतिम् ।
यम् प्राप्य न निवर्तन्ते, तद्धाम परमम् मम ।।
(८/२१)

पुरुषःस परः पार्थ,भक्त्या लभ्यस्त्वनन्यया ।
यस्यान्तः स्थानि भूतानि,येन सर्वमिदम् ततम् ।।
(८/२२)

यत्र काले त्वनावृत्तिम्,आवृत्तिम् चैव योगिनः ।
प्रयाता यान्ति तम् कालम्,वक्ष्यामि भरतर्षभ ।।
(८/२३)

अग्निर्ज्योतिरहः शुक्लः,षण्मासा उत्तरायणम् ।
तत्र प्रयाता गच्छन्ति,ब्रह्म ब्रह्मविदो जनाः ।।
(८/२४)

धूमो रात्रिस्तथा कृष्णः,षण्मासा दक्षिणायनम् ।
तत्र चान्द्रमसम् ज्योतिर्,योगी प्राप्य निवर्तते ।।
(८/२५)

शुक्लकृष्णे गती ह्येते,जगतः शाश्वते मते ।
एकया यात्यनावृत्तिम्, अन्ययावर्तते पुनः ।।
(८/२६)

नैते सृती पार्थ जानन्,योगी मुह्यति कश्चन ।
तस्मात्सर्वेषु कालेषु , योगयुक्तो भवार्जुन ।।
(८/२७)

वेदेषु यज्ञेषु तपःसु चैव,
दानेषु यत्पुण्यफलम् प्रदिष्टम् ।
अत्येति तत्सर्वमिदम् विदित्वा,
योगी परम् स्थानमुपैति चाद्यम् ।।
(८/२८)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे अक्षरब्रह्मयोगो नामाष्टमोऽध्यायः ।।८।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ नवमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

इदम् तु ते गुह्यतमम्, प्रवक्ष्याम्यनसूयवे ।
ज्ञानम् विज्ञानसहितम्,यज्ज्ञात्वा मोक्ष्यसेऽशुभात् ।।
(९/१)

राजविद्या राजगुह्यम् , पवित्रमिदमुत्तमम् ।
प्रत्यक्षावगमम् धर्म्यम्,सुसुखम् कर्तुमव्ययम् ।।

(९/२)

अश्रद्दधानाः पुरुषा , धर्मस्यास्य परन्तप ।
अप्राप्य माम् निवर्तन्ते, मृत्युसंसारवर्त्मनि ।।

(९/३)

मया ततमिदम् सर्वम् , जगदव्यक्तमूर्तिना ।
मत्स्थानि सर्वभूतानि,न चाहम् तेष्ववस्थितः ।।

(९/४)

न च मत्स्थानि भूतानि,पश्य मे योगमैश्वरम् ।
भूतभृन्न च भूतस्थो, ममात्मा भूतभावनः ।।

(९/५)

यथाकाशस्थितो नित्यम्,वायुः सर्वत्रगो महान् ।
तथा सर्वाणि भूतानि, मत्स्थानीत्युपधारय ।।

(९/६)

सर्वभूतानि कौन्तेय,प्रकृत्तिम् यान्ति मामिकाम् ।
कल्पक्षये पुनस्तानि,कल्पादौ विसृजाम्यहम् ।।

(९/७)

प्रकृतिम् स्वामवष्टभ्य,विसृजामि पुनः पुनः ।
भूतग्राममिमम् कृत्स्नम्,अवशम् प्रकृतेर्वशात् ।।

(९/८)

न च माम् तानि कर्माणि,निबध्नन्ति धनý"य ।
उदासीनवदासीनम् , असक्तम् तेषु कर्मसु ।।

(९/९)

मयाध्यक्षेण प्रकृतिः , सूयते सचराचरम् ।
हेतुनानेन कौन्तेय , जगद्विपरिवर्तते ।।

(९/१०)

अवजानन्ति माम् मूढा,मानुषीम् तनुमाश्रितम् ।
परम् भावमजानन्तो , मम भूतमहेश्वरम् ।।

(९/११)

मोघाशा मोघकर्माणो,मोघज्ञाना विचेतसः ।

राक्षसीमासुरीम् चैव,प्रकृतिम् मोहिनीम् श्रिताः ।।
(९/१२)

महात्मानस्तु माम् पार्थ,दैवीम् प्रकृतिमाश्रिताः ।
भजन्त्यनन्यमनसो,ज्ञात्वा भूतादिमव्ययम् ।।
(९/१३)

सततम् कीर्तयन्तो माम्, यतन्तश्च दृढव्रताः ।
नमस्यन्तश्च माम् भक्त्या,नित्ययुक्ता उपासते ।।
(९/१४)

ज्ञानयज्ञेन चाप्यन्ये , यजन्तो मामुपासते ।
एकत्वेन पृथक्त्वेन , बहुधा विश्वतोमुखम् ।।
(९/१५)

अहम् क्रतुरहम् यज्ञः , स्वधाहमहमौषधम् ।
मन्त्रोऽहमहमेवाज्यम्, अहमग्निरहम् हुतम् ।।
(९/१६)

पिताहमस्य जगतो , माता धाता पितामहः ।
वेद्यम् पवित्रमोऽार , ऋक्साम यजुरेव च ।।
(९/१७)

गतिर्भर्ता प्रभुः साक्षी,निवासः शरणम् सुहृत् ।
प्रभवः प्रलयः स्थानम्,निधानम् बीजमव्ययम् ।।
(९/१८)

तपाम्यहमहम् वर्षम्, निगृह्णाम्युत्सृजामि च ।
अमृतम् चैव मृत्युश्च , सदसच्चाहमर्जुन ।।
(९/१९)

त्रैविद्या माम् सोमपाः पूतपापा ,
यज्ञैरिष्ट्वा स्वर्गतिम् प्रार्थयन्ते ।
ते पुण्यमासाद्य सुरेन्द्रलोकम् ,
अश्नन्ति दिव्यान्दिवि देवभोगान् ।।
(९/२०)

ते तम् भुक्त्वा स्वर्गलोकम् विशालम् ,
क्षीणे पुण्ये मर्त्यलोकम् विशन्ति ।
एवम् त्रयीधर्ममनुप्रपन्ना ,

गतागतम् कामकामा लभन्ते ।।

(९/२१)

अनन्याश्चिन्तयन्तो माम्,ये जनाः पर्युपासते ।
तेषाम् नित्याभियुक्तानाम्,योगक्षेमम् वहाम्यहम् ।।

(९/२२)

येऽप्यन्यदेवता भक्ता,यजन्ते श्रद्धयान्विताः ।
तेऽपि मामेव कौन्तेय,यजन्त्यविधिपूर्वकम् ।।

(९/२३)

अहम् हि सर्वयज्ञानाम्,भोक्ता च प्रभुरेव च ।
न तु मामभिजानन्ति,तत्त्वेनातश्च्यवन्ति ते ।।

(९/२४)

यान्ति देवव्रता देवान्,पितृन्यान्ति पितृव्रताः ।
भूतानि यान्ति भूतेज्या , यान्ति मद्याजिनोऽपि माम् ।।

(९/२५)

पत्रम् पुष्पम् फलम् तोयम्,यो मे भक्त्या प्रयच्छति ।
तदहम् भक्त्युपहृतम्,अश्नामि प्रयतात्मनः ।।

(९/२६)

यत्करोषि यदश्नासि, यज्जुहोषि ददासि यत् ।
यत्तपस्यसि कौन्तेय, तत्कुरुष्व मदर्पणम् ।।

(९/२७)

शुभाशुभफलैरेवम् , मोक्ष्यसे कर्मबन्धनैः ।
सऽियासयोगयुक्तात्मा,विमुक्तो मामुपैष्यसि ।।

(९/२८)

समोऽहम् सर्वभूतेषु,न मे द्वेष्योऽस्ति न प्रियः ।
ये भजन्ति तु माम् भक्त्या,मयि ते तेषु चाप्यहम् ।।

(९/२९)

अपि चेत्सुदुराचारो , भजते मामनन्यभाक् ।
साधुरेव स मन्तव्यः,सम्यग्व्यवसितो हि सः ।।

(९/३०)

क्षिप्रम् भवति धर्मात्मा,शश्वच्छान्तिम् निगच्छति ।

कौन्तेय प्रतिजानीहि,न मे भक्तः प्रणश्यति ।।

(९/३१)

माम् हि पार्थ व्यपाश्रित्य,येऽपि स्युः पापयोनयः ।
स्त्रियो वैश्यास्तथा शूद्रास्,तेऽपि यान्ति पराम् गतिम् ।।

(९/३२)

किम् पुनर्ब्राह्मणाः पुण्याः,भक्ता राजर्षयस्तथा ।
अनित्यमसुखम् लोकम्,इमम् प्राप्य भजस्व माम् ।।

(९/३३)

मन्मना भव मद्भक्तो,मद्याजी माम् नमस्कुरु ।
मामेवैष्यसि युक्त्वैवम्,आत्मानम् मत्परायणः ।।

(९/३४)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे राजविद्याराजगुह्ययोगो नाम नवमोऽध्यायः।।९।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ दशमोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

भूय एव महाबाहो , शृणु मे परमम् वचः ।
यत्तेऽहम् प्रीयमाणाय,वक्ष्यामि हितकाम्यया ।।

(१०/१)

न मे विदुः सुरगणाः , प्रभवम् न महर्षयः ।
अहमादिर्हि देवानाम्,महर्षीणाम् च सर्वशः ।।

(१०/२)

यो मामजमनादिम् च, वेत्ति लोकमहेश्वरम् ।
असम्मूढः स मर्त्येषु , सर्वपापैः प्रमुच्यते ।।

(१०/३)

बुद्धिर्ज्ञानमसम्मोहः,क्षमा सत्यम् दमः शमः ।
सुखम् दुःखम् भवोऽभावो , भयम् चाभयमेव च ।।

(१०/४)

अहिंसा समता तुष्टिस् , तपो दानम् यशोऽयशः ।
भवन्ति भावा भूतानाम्,मत्त एव पृथग्विधाः ।।
(१०/५)

महर्षयः सप्त पूर्वे , चत्वारो मनवस्तथा ।
मद्भावा मानसा जाताः,येषाम् लोक इमाः प्रजाः।।
(१०/६)

एताम् विभूतिम् योगम् च,मम यो वेत्ति तत्त्वतः ।
सोऽविकम्पेन योगेन, युज्यते नात्र संशयः ।।
(१०/७)

अहम् सर्वस्य प्रभवो, मत्तः सर्वम् प्रवर्तते ।
इति मत्वा भजन्ते माम्,बुधा भावसमन्विताः ।।
(१०/८)

मच्चित्ता मद्गतप्राणाः, बोधयन्तः परस्परम् ।
कथयन्तश्च माम् नित्यम्, तुष्यन्ति च रमन्ति च ।।
(१०/९)

तेषाम् सततयुक्तानाम्,भजताम् प्रीतिपूर्वकम् ।
ददामि बुद्धियोगम् तम्,येन मामुपयान्ति ते ।।
(१०/१०)

तेषामेवानुकम्पार्थम् , अहमज्ञानजम् तमः ।
नाशयाम्यात्मभावस्थो,ज्ञानदीपेन भास्वता ।।
(१०/११)

अर्जुन उवाच

परम् ब्रह्म परम् धाम,पवित्रम् परमम् भवान् ।
पुरुषम् शाश्वतम् दिव्यम्,आदिदेवमजम् विभुम् ।।
(१०/१२)

आहुस्त्वामृषयः सर्वे , देवर्षिर्नारदस्तथा ।
असितो देवलो व्यासः,स्वयम् चैव ब्रवीषि मे ।।
(१०/१३)

सर्वमेतदृतम् मन्ये , यन्माम् वदसि केशव ।

न हि ते भगवन् व्यक्तिम्,विदुर्देवा न दानवाः ।।
(१०/१४)

स्वयमेवात्मनात्मानम्,वेत्थ त्वम् पुरुषोत्तम ।
भूतभावन भूतेश , देवदेव जगत्पते ।।
(१०/१५)

वक्तुमर्हस्यशेषेण , दिव्या ह्यात्मविभूतयः ।
याभिर्विभूतिभिर्लोकान्,इमांस्त्वम् व्याप्य तिष्ठसि ।।
(१०/१६)

कथम् विद्यामहम् योगिंस्,त्वाम् सदा परिचिन्तयन् ।
केषु केषु च भावेषु,चिन्त्योऽसि भगवन्मया ।।
(१०/१७)

विस्तरेणात्मनो योगम्,विभूतिम् च जनार्दन ।
भूयः कथय तृप्तिर्हि,शृण्वतो नास्ति मेऽमृतम् ।।
(१०/१८)

श्रीभगवानुवाच

हन्त ते कथयिष्यामि,दिव्या ह्यात्मविभूतयः ।
प्राधान्यतः कुरुश्रेष्ठ,नास्त्यन्तो विस्तरस्य मे ।।
(१०/१९)

अहमात्मा गुडाकेश , सर्वभूताशयस्थितः ।
अहमादिश्च मध्यम् च,भूतानामन्त एव च ।।
(१०/२०)

आदित्यानामहम् विष्णुर्,ज्योतिषाम् रविरंशुमान् ।
मरीचिर्मरुतामस्मि , नक्षत्राणामहम् शशी ।।
(१०/२१)

वेदानाम् सामवेदोऽस्मि,देवानामस्मि वासवः ।
इन्द्रियाणाम् मनश्चास्मि,भूतानामस्मि चेतना ।।
(१०/२२)

रूद्राणाम् शंरश्चास्मि,वित्तेशो यक्षरक्षसाम् ।
वसूनाम् पावकश्चास्मि,मेरुः शिखरिणामहम् ।।

(१०/२३)

पुरोधसाम् च मुख्यम् माम्,विद्धि पार्थ बृहस्पतिम् ।
सेनानीनामहम् स्कन्दः,सरसामस्मि सागरः ।।

(१०/२४)

महर्षीणाम् भृगुरहम् , गिरामस्म्येकमक्षरम् ।
यज्ञानाम् जपयज्ञोऽस्मि, स्थावराणाम् हिमालयः ।।

(१०/२५)

अश्वत्थः सर्ववृक्षाणाम्,देवर्षीणाम् च नारदः ।
गन्धर्वाणाम् चित्ररथः,सिद्धानाम् कपिलो मुनिः ।।

(१०/२६)

उच्चैः श्रवसमश्वानाम्,विद्धि माममृतोद्भवम् ।
ऐरावतम् गजेन्द्राणाम्,नराणाम् च नराधिपम् ।।

(१०/२७)

आयुधानामहम् वज्रम्,धेनूनामस्मि कामधुक् ।
प्रजनश्चास्मि कन्दर्पः,सर्पाणामस्मि वासुकिः ।।

(१०/२८)

अनन्तश्चास्मि नागानाम्,वरुणो यादसामहम् ।
पितृणामर्यमा चास्मि, यमः संयमतामहम् ।।

(१०/२९)

प्रह्लादश्चास्मि दैत्यानाम्,कालः कलयतामहम् ।
मृगाणाम् च मृगेन्द्रोऽहम्,वैनतेयश्च पक्षिणाम् ।।

(१०/३०)

पवनः पवतामस्मि , रामः शस्त्रभृतामहम् ।
झषाणाम् मकरश्चास्मि,स्रोतसामस्मि जाह्नवी ।।

(१०/३१)

सर्गाणामादिरन्तश्च , मध्यम् चैवाहमर्जुन ।
अध्यात्मविद्या विद्यानाम्,वादः प्रवदतामहम् ।।

(१०/३२)

अक्षराणामकारोऽस्मि,द्वन्द्वः सामासिकस्य च ।

अहमेवाक्षयः कालो,धाताहम् विश्वतोमुखः ।।

(१०/३३)

मृत्युः सर्वहरश्चाहम्, उद्भवश्च भविष्यताम् ।
कीर्तिः श्रीर्वाक्च नारीणाम्,स्मृतिर्मेधा धृतिः क्षमा ।।

(१०/३४)

बृहत्साम तथा साम्नाम्,गायत्री छन्दसामहम् ।
मासानाम् मार्गशीर्षोऽहम्,ऋतूनाम् कुसुमाकरः ।।

(१०/३५)

द्यूतम् छलयतामस्मि , तेजस्तेजस्विनामहम् ।
जयोऽस्मि व्यवसायोऽस्मि,सत्त्वम् सत्त्ववतामहम् ।।

(१०/३६)

वृष्णीनाम् वासुदेवोऽस्मि,पाण्डवानाम् धनý"यः ।
मुनीनामप्यहम् व्यासः,कवीनामुशना कविः ।।

(१०/३७)

दण्डो दमयतामस्मि,नीतिरस्मि जिगीषताम् ।
मौनम् चैवास्मि गुह्यानाम्,ज्ञानम् ज्ञानवतामहम् ।।

(१०/३८)

यच्चापि सर्वभूतानाम् , बीजम् तदहमर्जुन ।
न तदस्ति विना यत्स्यान्,मया भूतम् चराचरम् ।।

(१०/३९)

नान्तोऽस्ति मम दिव्यानाम्,विभूतीनाम् परन्तप ।
एष तूद्देशतः प्रोक्तो , विभूतेर्विस्तरो मया ।।

(१०/४०)

यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वम् , श्रीमदूर्जितमेव वा ।
तत्तदेवावगच्छ त्वम्,मम तेजोंऽशसम्भवम् ।।

(१०/४१)

अथवा बहुनैतेन , किम् ज्ञातेन तवार्जुन ।
विष्टभ्याहमिदम् कृत्स्नम्,एकांशेन स्थितो जगत् ।।

(१०/४२)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे

श्रीपरमात्मने नमः

अथैकादशोऽध्यायः

अर्जुन उवाच

मदनुग्रहाय परमम् , गुह्यमध्यात्मसञ्ज्ञितम् ।
यत्त्वयोक्तम् वचस्तेन, मोहोऽयम् विगतो मम ।।

(११/१)

भवाप्ययौ हि भूतानाम्,श्रुतौ विस्तरशो मया ।
त्वत्तः कमलपत्राक्ष,माहात्म्यमपि चाव्ययम् ।।

(११/२)

एवमेतद्यथात्थ त्वम् , आत्मानम् परमेश्वर ।
द्रष्टुमिच्छामि ते रूपम् , ऐश्वरम् पुरुषोत्तम ।।

(११/३)

मन्यसे यदि तच्छक्यम्,मया द्रष्टुमिति प्रभो ।
योगेश्वर ततो मे त्वम्,दर्शयात्मानमव्ययम् ।।

(११/४)

श्रीभगवानुवाच

पश्य मे पार्थ रूपाणि,शतशोऽथ सहस्रशः ।
नानाविधानि दिव्यानि,नानावर्णाकृतीनि च ।।

(११/५)

पश्यादित्यान्वसून्रुद्रान्,अश्विनौ मरुतस्तथा ।
बहून्यदृष्टपूर्वाणि , पश्याश्चर्याणि भारत ।।

(११/६)

इहैकस्थम् जगत्कृत्स्नम्,पश्याद्य सचराचरम् ।
मम देहे गुडाकेश , यच्चान्यद्द्रष्टुमिच्छसि ।।

(११/७)

न तु माम् शक्यसे द्रष्टुम्,अनेनैव स्वचक्षुषा ।
दिव्यम् ददामि ते चक्षुः,पश्य मे योगमैश्वरम् ।।

(११/८)

सý"य उवाच

एवमुक्त्वा ततो राजन् ,महायोगेश्वरो हरिः ।
दर्शयामास पार्थाय , परमम् रूपमैश्वरम् ।।

(११/९)

अनेकवक्त्रनयनम् , अनेकाद्भुतदर्शनम् ।
अनेकदिव्याभरणम् , दिव्यानेकोद्यतायुधम् ।।

(११/१०)

दिव्यमाल्याम्बरधरम् ,दिव्यगन्धानुलेपनम् ।
सर्वाश्चर्यमयम् देवम्,अनन्तम् विश्वतोमुखम् ।।

(११/११)

दिवि सूर्यसहस्रस्य , भवेद्युगपदुत्थिता ।
यदि भाः सदृशी सा स्यात्,भासस्तस्य महात्मनः ।।

(११/१२)

तत्रैकस्थम् जगत्कृत्स्नम्, प्रविभक्तमनेकधा ।
अपश्यद्देवदेवस्य , शरीरे पाण्डवस्तदा ।।

(११/१३)

ततः स विस्मयाविष्टो , हृष्टरोमा धनý"यः ।
प्रणम्य शिरसा देवम् , कृताý"लिरभाषत ।।

(११/१४)

अर्जुन उवाच

पश्यामि देवांस्तव देव देहे ,
सर्वांस्तथा भूतविशेषसङ्घान् ।
ब्रह्माणमीशम् कमलाधवम् च,
ऋषींश्च सर्वानुरगांश्च दिव्यान् ।।

(११/१५)

अनेकबाहूदरवक्त्रनेत्रम्,
पश्यामि त्वाम् सर्वतोऽनन्तरूपम् ।

नान्तम् न मध्यम् न पुनस्तवादिम् ,
पश्यामि विश्वेश्वर विश्वरूप ।।

(११/१६)

किरीटिनम् गदिनम् चक्रिणम् च ,
तेजोराशिम् सर्वतो दीप्तिमन्तम् ।
पश्यामि त्वाम् दुर्निरीक्ष्यम् समन्तात् ,
दीप्तानलार्कद्युतिमप्रमेयम् ।।

(११/१७)

त्वमक्षरम् परमम् वेदितव्यम् ,
त्वमस्य विश्वस्य परम् निधानम् ।
त्वमव्ययः शाश्वतधर्मगोप्ता ,
सनातनस्त्वम् पुरुषो मतो मे ।।

(११/१८)

अनादिमध्यान्तमनन्तवीर्यम् ,
अनन्तबाहुम् शशिसूर्यनेत्रम् ।
पश्यामि त्वाम् दीप्तहुताशवक्त्रम् ,
स्वतेजसा विश्वमिदम् तपन्तम् ।।

(११/१९)

द्यावापृथिव्योरिदमन्तरम् हि ,
व्याप्तम् त्वयैकेन दिशश्च सर्वाः ।
दृष्ट्वाद्भुतम् रूपमुग्रम् तवेदम् ,
लोकत्रयम् प्रव्यथितम् महात्मन् ।।

(११/२०)

अमी हि त्वाम् सुरसङ्घा विशन्ति ,
केचिद्भीताः प्राý"लयो गृणन्ति ।
स्वस्तीत्युक्त्वा महर्षिसिद्धसङ्घाः ,
स्तुवन्ति त्वाम् स्तुतिभिः पुष्कलाभिः ।।

(११/२१)

रुद्रादित्या वसवो ये च साध्या ,
विश्वेऽश्विनौ मरुतश्चोष्मपाश्च ।
गन्धर्वयक्षासुरसिद्धसङ्घा ,

वीक्षन्ते त्वाम् विस्मिताश्चैव सर्वे ।।

(११/२२)

रूपम् महत्ते बहुवक्त्रनेत्रम् ,
महाबाहो बहुबाहूरुपादम् ।
बहूदरम् बहुदंष्ट्राकरालम् ,
दृष्ट्वा लोकाः प्रव्यथितास्तथाहम् ।।

(११/२३)

नभः स्पृशम् दीप्तमनेकवर्णम् ,
व्यात्ताननम् दीप्तविशालनेत्रम् ।
दृष्ट्वा हि त्वाम् प्रव्यथितान्तरात्मा ,
धृतिम् न विन्दामि शमम् च विष्णो ।।

(११/२४)

दंष्ट्राकरालानि च ते मुखानि ,
दृष्ट्वैव कालानलसन्निभानि ।
दिशो न जाने न लभे च शर्म ,
प्रसीद देवेश जगन्निवास ।।

(११/२५)

अमी च त्वाम् धृतराष्ट्रस्य पुत्राः ,
सर्वे सहैवावनिपालसङ्घैः ।
भीष्मो द्रोणः सूतपुत्रस्तथासौ ,
सहास्मदीयैरपि योधमुख्यैः ।।

(११/२६)

वक्त्राणि ते त्वरमाणा विशन्ति ,
दंष्ट्राकरालानि भयानकानि ।
केचिद्विलग्ना दशनान्तरेषु ,
सन्दृश्यन्ते चूर्णितैरुत्तमाङ्गैः ।।

(११/२७)

यथा नदीनाम् बहवोऽम्बुवेगाः ,
समुद्रमेवाभिमुखा द्रवन्ति ।
तथा तवामी नरलोकवीरा ,
विशन्ति वक्त्राण्यभिविज्वलन्ति ।।

(११/२८)

यथा प्रदीप्तम् ज्वलनम् पतङ्गा ,
विशन्ति नाशाय समृद्धवेगाः ।
तथैव नाशाय विशन्ति लोकास् ,
तवापि वक्त्राणि समृद्धवेगाः ।।

(११/२९)

लेलिह्यसे ग्रसमानः समन्तात् ,
लोकान्समग्रान्वदनैर्ज्वलद्भिः ।
तेजोभिरापूर्य जगत्समग्रम् ,
भासस्तवोग्राः प्रतपन्ति विष्णो ।।

(११/३०)

आख्याहि मे को भवानुग्ररूपो ,
नमोऽस्तु ते देववर प्रसीद ।
विज्ञातुमिच्छामि भवन्तमाद्यम् ,
न हि प्रजानामि तव प्रवृत्तिम् ।।

(११/३१)

श्रीभगवानुवाच

कालोऽस्मि लोकक्षयकृत्प्रवृद्धो ,
लोकान् समाहर्तुमिह प्रवृत्तः ।
ऋतेऽपि त्वाम् न भविष्यन्ति सर्वे ,
येऽवस्थिताः प्रत्यनीकेषु योधाः ।।

(११/३२)

तस्मात्त्वमुत्तिष्ठ यशो लभस्व ,
जित्वा शत्रून् भुङ्क्ष्व राज्यम् समृद्धम् ।
मयैवैते निहताः पूर्वमेव ,
निमित्तमात्रम् भव सव्यसाचिन् ।।

(११/३३)

द्रोणम् च भीष्मम् च जयद्रथम् च ,
कर्णम् तथान्यानपि योधवीरान् ।
मया हतांस्त्वम् जहि मा व्यथिष्ठा ,
युध्यस्व जेतासि रणे सपत्नान् ।।

(११/३४)

सý"य उवाच

एतच्छ्रुत्वा वचनम् केशवस्य ,
कृताý"लिर्वेपमानः किरीटी ।
नमस्कृत्वा भूय एवाह कृष्णम् ,
सगद्गदम् भीतभीतः प्रणम्य ।।

(११/३५)

अर्जुन उवाच

स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्या ,
जगत्प्रहृष्यत्यनुरज्यते च ।
रक्षांसि भीतानि दिशो द्रवन्ति ,
सर्वे नमस्यन्ति च सिद्धसङ्घाः ।।

(११/३६)

कस्माच्च ते न नमेरन्महात्मन् ,
गरीयसे ब्रह्मणोऽप्यादिकर्त्रे ।
अनन्त देवेश जगन्निवास ,
त्वमक्षरम् सदसत्तत्परम् यत् ।।

(११/३७)

त्वमादिदेवः पुरुषः पुराणस् ,
त्वमस्य विश्वस्य परम् निधानम् ।
वेत्तासि वेद्यम् च परम् च धाम ,
त्वया ततम् विश्वमनन्तरूप ।।

(११/३८)

वायुर्यमोऽग्निर्वरुणः शशाŠ : ,
प्रजापतिस्त्वम् प्रपितामहश्च ।
नमो नमस्तेऽस्तु सहस्रकृत्वः ,
पुनश्च भूयोऽपि नमो नमस्ते ।।

(११/३९)

नमः पुरस्तादथ पृष्ठतस्ते ,
नमोऽस्तु ते सर्वत एव सर्व ।
अनन्तवीर्यामितविक्रमस्त्वम् ,
सर्वम् समाप्नोषि ततोऽसि सर्वः ।।

(११/४०)

सखेति मत्वा प्रसभम् यदुक्तम् ,
हे कृष्ण हे यादव हे सखेति ।
अजानता महिमानम् तवेदम् ,
मया प्रमादात्प्रणयेन वापि ।।

(११/४१)

यच्चावहासार्थमसत्कृतोऽसि ,
विहारशय्यासनभोजनेषु ।
एकोऽथवाप्यच्युत तत्समक्षम् ,
तत्क्षामये त्वामहमप्रमेयम् ।।

(११/४२)

पितासि लोकस्य चराचरस्य ,
त्वमस्य पूज्यश्च गुरुर्गरीयान् ।
न त्वत्समोऽस्त्यभ्यधिकः कुतोऽन्यो ,
लोकत्रयेऽप्यप्रतिमप्रभाव ।।

(११/४३)

तस्मात्प्रणम्य प्रणिधाय कायम् ,
प्रसादये त्वामहमीशमीड्यम् ।
पितेव पुत्रस्य सखेव सख्युः ,
प्रियः प्रियायार्हसि देव सोढुम् ।।

(११/४४)

अदृष्टपूर्वम् हृषितोऽस्मि दृष्ट्वा ,
भयेन च प्रव्यथितम् मनो मे ।
तदेव मे दर्शय देवरूपम् ,
प्रसीद देवेश जगन्निवास ।।

(११/४५)

किरीटिनम् गदिनम् चक्रहस्तम् ,
इच्छामि त्वाम् द्रष्टुमहम् तथैव ।
तेनैव रूपेण भुजद्वयेन ,
सहस्रबाहो भव विश्वमूर्ते ।।

(११/४६)

श्रीभगवानुवाच

मया प्रसन्नेन तवार्जुनेदम् ,
रूपम् परम् दर्शितमात्मयोगात् ।
तेजोमयम् विश्वमनन्तमाद्यम् ,
यन्मे त्वदन्येन न दृष्टपूर्वम् ।।

(११/४७)

न वेदयज्ञाध्ययनैर्न दानैर् ,
न च क्रियाभिर्न तपोभिरुग्रैः ।
एवंरूपः शक्य अहम् नृलोके ,
द्रष्टुम् त्वदन्येन कुरुप्रवीर ।।

(११/४८)

मा ते व्यथा मा च विमूढभावो ,
दृष्ट्वा रूपम् घोरमीदृङ्ममेदम्
व्यपेतभीः प्रीतमनाः पुनस्त्वम् ,
तदेव मे रूपमिदम् प्रपश्य ।।

(११/४९)

सÿ"य उवाच

इत्यर्जुनम् वासुदेवस्तथोक्त्वा ,
स्वकम् रूपम् दर्शयामास भूयः ।
आश्वासयामास च भीतमेनम् ,
भूत्वा पुनः सौम्यवपुर्महात्मा ।।

(११/५०)

अर्जुन उवाच

दृष्ट्वेदम् मानुषम् रूपम्,तव सौम्यम् जनार्दन ।
इदानीमस्मि संवृत्तः,सचेताः प्रकृतिम् गतः ।।

(११/५१)

श्रीभगवानुवाच

सुदुर्दर्शमिदम् रूपम् , दृष्टवानसि यन्मम ।
देवा अप्यस्य रूपस्य,नित्यम् दर्शनकाङ्क्षिणः ।।

(११/५२)

नाहम् वेदैर्न तपसा , न दानेन न चेज्यया ।

शक्य एवंविधो द्रष्टुम्,दृष्टवानसि माम् यथा ।।

(११/५३)

भक्त्या त्वनन्यया शक्य,अहमेवंविधोऽर्जुन ।
ज्ञातुम् द्रष्टुम् च तत्त्वेन,प्रवेष्टुम् च परन्तप ।।

(११/५४)

मत्कर्मकृन्मत्परमो , मद्भक्तः सङ्गवर्जितः ।
निर्वैरः सर्वभूतेषु , यः स मामेति पाण्डव ।।

(११/५५)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे विश्वरूपदर्शनयोगो नामैकादशोऽध्यायः ।।११।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ द्वादशोऽध्यायः

अर्जुन उवाच

एवम् सततयुक्ता ये,भक्तास्त्वाम् पर्युपासते ।
ये चाप्यक्षरमव्यक्तम्,तेषाम् के योगवित्तमाः ।।

(१२/१)

श्रीभगवानुवाच

मय्यावेश्य मनो ये माम्,नित्ययुक्ता उपासते ।
श्रद्धया परयोपेतास्, ते मे युक्ततमा मताः ।।

(१२/२)

ये त्वक्षरमनिर्देश्यम् , अव्यक्तम् पर्युपासते ।
सर्वत्रगमचिन्त्यम् च,कूटस्थमचलम् ध्रुवम् ।।

(१२/३)

सन्नियम्येन्द्रियग्रामम् , सर्वत्र समबुद्धयः ।
ते प्राप्नुवन्ति मामेव , सर्वभूतहिते रताः ।।

(१२/४)

± `शोऽधिकतरस्तेषाम्,अव्यक्तासक्तचेतसाम् ।

अव्यक्ता हि गतिर्दुःखम्, देहवद्भिरवाप्यते ।।
(१२/५)

ये तु सर्वाणि कर्माणि,मयि सऽियस्य मत्पराः ।
अनन्येनैव योगेन, माम् ध्यायन्त उपासते ।।
(१२/६)

तेषामहम् समुद्धर्ता , मृत्युसंसारसागरात् ।
भवामि नचिरात्पार्थ, मय्यावेशितचेतसाम् ।।
(१२/७)

मय्येव मन आधत्स्व,मयि बुद्धिम् निवेशय ।
निवसिष्यसि मय्येव,अत ऊर्ध्वम् न संशयः ।।
(१२/८)

अथ चित्तम् समाधातुम्,न शक्नोषि मयि स्थिरम् ।
अभ्यासयोगेन ततो, मामिच्छाप्तुम् धनÿ"य ।।
(१२/९)

अभ्यासेऽप्यसमर्थोऽसि , मत्कर्मपरमो भव ।
मदर्थमपि कर्माणि,कुर्वन्सिद्धिमवाप्स्यसि ।।
(१२/१०)

अथैतदप्यशक्तोऽसि , कर्तुम् मद्योगमाश्रितः ।
सर्वकर्मफलत्यागम्,ततः कुरु यतात्मवान् ।।
(१२/११)

श्रेयो हि ज्ञानमभ्यासात्,ज्ञानाद्ध÷ानम् विशिष्यते ।
ध्यानात्कर्मफलत्यागस्,त्यागाच्छान्तिरनन्तरम् ।।
(१२/१२)

अद्वेष्टा सर्वभूतानाम् , मैत्रः करुण एव च ।
निर्ममो निरहŠारः , समदुःखसुखः क्षमी ।।
(१२/१३)

सन्तुष्टःसततम् योगी , यतात्मा दृढनिश्चयः ।
मय्यर्पितमनोबुद्धिर्,यो मद्भक्तः स मे प्रियः ।।
(१२/१४)

यस्मान्नोद्विजते लोको,लोकान्नोद्विजते च यः ।
हर्षामर्षभयोद्वेगैर्,मुक्तो यः स च मे प्रियः ।।

(१२/१५)

अनपेक्षः शुचिर्दक्ष , उदासीनो गतव्यथः ।
सर्वारम्भपरित्यागी,यो मद्भक्तः स मे प्रियः ।।

(१२/१६)

यो न हृष्यति न द्वेष्टि,न शोचति न काङ्क्षति ।
शुभाशुभपरित्यागी,भक्तिमान्यः स मे प्रियः ।।

(१२/१७)

समःशत्रौ च मित्रे च, तथा मानापमानयोः ।
शीतोष्णसुखदुःखेषु, समः सङ्गविवर्जितः ।।

(१२/१८)

तुल्यनिन्दास्तुतिर्मौनी,सन्तुष्टो येन केनचित् ।
अनिकेतः स्थिरमतिर्,भक्तिमान्मे प्रियो नरः ।।

(१२/१९)

ये तु धर्म्यामृतमिदम् , यथोक्तम् पर्युपासते ।
श्रद्धधाना मत्परमा,भक्तास्तेऽतीव मे प्रियाः ।।

(१२/२०)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे भक्तियोगो नाम द्वादशोऽध्यायः ।।१२।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ त्रयोदशोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

इदम् शरीरम् कौन्तेय , क्षेत्रमित्यभिधीयते ।
एतद्यो वेत्ति तम् प्राहुः,क्षेत्रज्ञ इति तद्विदः ।।

(१३/१)

क्षेत्रज्ञम् चापि माम् विद्धि,सर्वक्षेत्रेषु भारत ।
क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानम्, यत्तज्ज्ञानम् मतम् मम ।।

(१३/२)

तत्क्षेत्रम् यच्च यादृक्च,यद्विकारि यतश्च यत् ।

स च यो यत्प्रभावश्च,तत्समासेन मे शृणु ।।

(१३/३)

ऋषिभिर्बहुधा गीतम्,छन्दोभिर्विविधैः पृथक् ।
ब्रह्मसूत्रपदैश्चैव , हेतुमद्भिर्विनिश्चितैः ।।

(१३/४)

महाभूतान्यहॅारो , बुद्धिरव्यक्तमेव च ।
इन्द्रियाणि दशैकम् च,पञ्च चेन्द्रियगोचराः ।।

(१३/५)

इच्छा द्वेषः सुखम् दुःखम्,सङ्घातश्चेतना धृतिः ।
एतत्क्षेत्रम् समासेन , सविकारमुदाहृतम् ।।

(१३/६)

अमानित्वमदम्भित्वम्,अहिंसा क्षान्तिरार्जवम् ।
आचार्योपासनम् शौचम्,स्थैर्यमात्मविनिग्रहः ।।

(१३/७)

इन्द्रियार्थेषु वैराग्यम् , अनहॅार एव च ।
जन्ममृत्युजराव्याधि , दुःखदोषानुदर्शनम् ।।

(१३/८)

असक्तिरनभिष्वङ्गः , पुत्रदारगृहादिषु ।
नित्यम् च समचित्तत्वम्,इष्टानिष्टोपपत्तिषु ।।

(१३/९)

मयि चानन्ययोगेन , भक्तिरव्यभिचारिणी ।
विविक्तदेशसेवित्वम् , अरतिर्जनसंसदि ।।

(१३/१०)

अध्यात्मज्ञाननित्यत्वम्, तत्त्वज्ञानार्थदर्शनम् ।
एतज्ज्ञानमिति प्रोक्तम्,अज्ञानम् यदतोऽन्यथा ।।

(१३/११)

ज्ञेयम् यत्तत्प्रवक्ष्यामि , यज्ज्ञात्वामृतमश्नुते ।
अनादिमत्परम् ब्रह्म , न सत्तन्नासदुच्यते ।।

(१३/१२)

सर्वतः पाणिपादम् तत्,सर्वतोऽक्षिशिरोमुखम् ।
सर्वतः श्रुतिमल्लोके , सर्वमावृत्य तिष्ठति ।।

(१३/१३)

सर्वेन्द्रियगुणाभासम् , सर्वेन्द्रियविवर्जितम् ।
असक्तम् सर्वभृच्चैव,निर्गुणम् गुणभोक्तृ च ।।

(१३/१४)

बहिरन्तश्च भूतानाम् , अचरम् चरमेव च ।
सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयम्,दूरस्थम् चान्तिके च तत् ।।

(१३/१५)

अविभक्तम् च भूतेषु,विभक्तमिव च स्थितम् ।
भूतभर्तृ च तज्ज्ञेयम् , ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च ।।

(१३/१६)

ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्, तमसः परमुच्यते ।
ज्ञानम् ज्ञेयम् ज्ञानगम्यम्,हृदि सर्वस्य विष्ठितम् ।।

(१३/१७)

इति क्षेत्रम् तथा ज्ञानम्,ज्ञेयम् चोक्तम् समासतः ।
मद्भक्त एतद्विज्ञाय , मद्भावायोपपद्यते ।।

(१३/१८)

प्रकृतिम् पुरुषम् चैव,विद्ध्यनादी उभावपि ।
विकारांश्च गुणांश्चैव,विद्धि प्रकृतिसम्भवान् ।।

(१३/१९)

कार्यकरणकर्तृत्वे , हेतुः प्रकृतिरुच्यते ।
पुरुषः सुखदुःखानाम्,भोक्तृत्वे हेतुरुच्यते ।।

(१३/२०)

पुरुषः प्रकृतिस्थो हि, भुङ्क्ते प्रकृतिजान्गुणान् ।
कारणम् गुणसङ्गोऽस्य, सदसद्योनिजन्मसु ।।

(१३/२१)

उपद्रष्टानुमन्ता च , भर्ता भोक्ता महेश्वरः ।
परमात्मेति चाप्युक्तो,देहेऽस्मिन्पुरुषः परः ।।

(१३/२२)

य एवम् वेत्ति पुरुषम्,प्रकृतिम् च गुणैः सह ।
सर्वथा वर्तमानोऽपि,न स भूयोऽभिजायते ।।

(१३/२३)

ध्यानेनात्मनि पश्यन्ति,केचिदात्मानमात्मना ।
अन्ये साङ्ख्येन योगेन, कर्मयोगेन चापरे ।।

(१३/२४)

अन्ये त्वेवमजानन्तः, श्रुत्वान्येभ्य उपासते ।
तेऽपि चातितरन्त्येव,मृत्युम् श्रुतिपरायणाः ।।

(१३/२५)

यावत्सý"ायते किंÚ"त्,सत्त्वम् स्थावरजङ्गमम् ।
क्षेत्रक्षेत्रज्ञसंयोगात् , तद्विद्धि भरतर्षभ ।।

(१३/२६)

समम् सर्वेषु भूतेषु , तिष्ठन्तम् परमेश्वरम् ।
विनश्यत्स्वविनश्यन्तम्,यः पश्यति स पश्यति ।।

(१३/२७)

समम् पश्यन्हि सर्वत्र , समवस्थितमीश्वरम् ।
न हिनस्त्यात्मनात्मानम्,ततो याति पराम् गतिम् ।।

(१३/२८)

प्रकृत्यैव च कर्माणि,क्रियमाणानि सर्वशः ।
यः पश्यति तथात्मानम्,अकर्तारम् स पश्यति ।।

(१३/२९)

यदा भूतपृथग्भावम् , एकस्थमनुपश्यति ।
तत एव च विस्तारम्, ब्रह्म सम्पद्यते तदा ।।

(१३/३०)

अनादित्वान्निर्गुणत्वात्, परमात्मायमव्ययः ।
शरीरस्थोऽपि कौन्तेय,न करोति न लिप्यते ।।

(१३/३१)

यथा सर्वगतम् सौक्ष्म्यात्,आकाशम् नोपलिप्यते ।

सर्वत्रावस्थितो देहे, तथात्मा नोपलिप्यते ।।

(१३/३२)

यथा प्रकाशयत्येकः,कृत्स्नम् लोकमिमम् रविः ।
क्षेत्रम् क्षेत्री तथा कृत्स्नम्,प्रकाशयति भारत ।।

(१३/३३)

क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोरेवम् , अन्तरम् ज्ञानचक्षुषा ।
भूतप्रकृतिमोक्षम् च,ये विदुर्यान्ति ते परम् ।।

(१३/३४)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे क्षेत्रक्षेत्रज्ञविभागयोगो नाम त्रयोदशोऽध्यायः ।।१३।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ चतुर्दशोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

परम् भूयः प्रवक्ष्यामि,ज्ञानानाम् ज्ञानमुत्तमम् ।
यज्ज्ञात्वा मुनयः सर्वे,पराम् सिद्धिमितो गताः ।।

(१४/१)

इदम् ज्ञानमुपाश्रित्य , मम साधर्म्यमागताः ।
सर्गेऽपि नोपजायन्ते,प्रलये न व्यथन्ति च ।।

(१४/२)

मम योनिर्महद्ब्रह्म,तस्मिन्गर्भम् दधाम्यहम् ।
सम्भवः सर्वभूतानाम्, ततो भवति भारत ।।

(१४/३)

सर्वयोनिषु कौन्तेय, मूर्तयः सम्भवन्ति याः ।
तासाम् ब्रह्म महद्योनिर्,अहम् बीजप्रदः पिता ।।

(१४/४)

सत्त्वम् रजस्तम इति,गुणाः प्रकृतिसम्भवाः ।
निबध्नन्ति महाबाहो , देहे देहिनमव्ययम् ।।

(१४/५)

तत्र सत्त्वम् निर्मलत्वात्,प्रकाशकमनामयम् ।
सुखसङ्गेन बध्नाति , ज्ञानसङ्गेन चानघ ।।
(१४/६)

रजो रागात्मकम् विद्धि,तृष्णासङ्गसमुद्भवम् ।
तन्निबध्नाति कौन्तेय , कर्मसङ्गेन देहिनम् ।।
(१४/७)

तमस्त्वज्ञानजम् विद्धि,मोहनम् सर्वदेहिनाम् ।
प्रमादालस्यनिद्राभिस्,तन्निबध्नाति भारत ।।
(१४/८)

सत्त्वम् सुखे सý"यति , रजः कर्मणि भारत ।
ज्ञानमावृत्य तु तमः , प्रमादे सý"यत्युत ।।
(१४/९)

रजस्तमश्चाभिभूय , सत्त्वम् भवति भारत ।
रजः सत्त्वम् तमश्चैव , तमः सत्त्वम् रजस्तथा ।।
(१४/१०)

सर्वद्वारेषु देहेऽस्मिन् , प्रकाश उपजायते ।
ज्ञानम् यदा तदा विद्यात्,विवृद्धम् सत्त्वमित्युत ।।
(१४/११)

लोभः प्रवृत्तिरारम्भः, कर्मणामशमः स्पृहा ।
रजस्येतानि जायन्ते , विवृद्धे भरतर्षभ ।।
(१४/१२)

अप्रकाशोऽप्रवृत्तिश्च , प्रमादो मोह एव च ।
तमस्येतानि जायन्ते , विवृद्धे कुरुनन्दन ।।
(१४/१३)

यदा सत्त्वे प्रवृद्धे तु,प्रलयम् याति देहभृत् ।
तदोत्तमविदाम् लोकान्, अमलान्प्रतिपद्यते ।।
(१४/१४)

रजसि प्रलयम् गत्वा , कर्मसङ्गिषु जायते ।
तथा प्रलीनस्तमसि , मूढयोनिषु जायते ।।

(१४/१५)

कर्मणः सुकृतस्याहुः,सात्त्विकम् निर्मलम् फलम् ।
रजसस्तु फलम् दुःखम्,अज्ञानम् तमसः फलम् ।।

(१४/१६)

सत्त्वात्सý"ायते ज्ञानम्, रजसो लोभ एव च ।
प्रमादमोहौ तमसो , भवतोऽज्ञानमेव च ।।

(१४/१७)

ऊर्ध्वम् गच्छन्ति सत्त्वस्था,मध्ये तिष्ठन्ति राजसाः ।
जघन्यगुणवृत्तिस्था,अधो गच्छन्ति तामसाः ।।

(१४/१८)

नान्यम् गुणेभ्यः कर्तारम्,यदा द्रष्टानुपश्यति ।
गुणेभ्यश्च परम् वेत्ति,मद्भावम् सोऽधिगच्छति ।।

(१४/१९)

गुणानेतानतीत्य त्रीन् , देही देहसमुद्भवान् ।
जन्ममृत्युजरादुःखैर् , विमुक्तोऽमृतमश्नुते ।।

(१४/२०)

अर्जुन उवाच

कैर्लिङ्गैस्त्रीन्गुणानेतान्,अतीतो भवति प्रभो ।
किमाचारः कथम् चैतांस्,त्रीन्गुणानतिवर्तते ।।

(१४/२१)

श्रीभगवानुवाच

प्रकाशम् च प्रवृत्तिम् च,मोहमेव च पाण्डव ।
न द्वेष्टि सम्प्रवृत्तानि,न निवृत्तानि काङ्क्षति ।।

(१४/२२)

उदासीनवदासीनो , गुणैर्यो न विचाल्यते ।
गुणा वर्तन्त इत्येव , योऽवतिष्ठति नेङ्गते ।।

(१४/२३)

समदुःखसुखः स्वस्थः,समलोष्टाश्मकाÚ"नः ।

तुल्यप्रियाप्रियो धीरस्,तुल्यनिन्दात्मसंस्तुतिः ।।

(१४/२४)

मानापमानयोस्तुल्यस्,तुल्यो मित्रारिपक्षयोः ।
सर्वारम्भपरित्यागी , गुणातीतः स उच्यते ।।

(१४/२५)

माम् च योऽव्यभिचारेण,भक्तियोगेन सेवते ।
स गुणान्समतीत्यैतान्,ब्रह्मभूयाय कल्पते ।।

(१४/२६)

ब्रह्मणो हि प्रतिष्ठाहम्,अमृतस्याव्ययस्य च ।
शाश्वतस्य च धर्मस्य,सुखस्यैकान्तिकस्य च ।।

(१४/२७)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे गुणत्रयविभागयोगो नाम चतुर्दशोऽध्यायः ।।१४।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ पÚ"दशोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

ऊर्ध्वमूलमधःशाखम्,अश्वत्थम् प्राहुरव्ययम् ।
छन्दांसि यस्य पर्णानि,यस्तम् वेद स वेदवित् ।।

(१५/१)

अधश्चोर्ध्वम् प्रसृतास्तस्य शाखा ,
गुणप्रवृद्धा विषयप्रवालाः ।
अधश्च मूलान्यनुसन्ततानि ,
कर्मानुबन्धीनि मनुष्यलोके ।।

(१५/२)

न रूपमस्येह तथोपलभ्यते ,
नान्तो न चादिर्न च सम्प्रतिष्ठा ।
अश्वत्थमेनम् सुविरूढमूलम् ,
असङ्गशस्त्रेण दृढेन छित्त्वा ।।

(१५/३)

ततः पदम् तत्परिमार्गितव्यम् ,
यस्मिन्गता न निवर्तन्ति भूयः ।
तमेव चाद्यम् पुरुषम् प्रपद्ये ,
यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ।।

(१५/४)

निर्मानमोहा जितसङ्गदोषा ,
अध्यात्मनित्या विनिवृत्तकामाः ।
द्वन्द्वैर्विमुक्ताः सुखदुःखसञ्ज्ञैर् ,
गच्छन्त्यमूढाः पदमव्ययम् तत् ।।

(१५/५)

न तद्भासयते सूर्यो , न शशाŠो न पावकः ।
यद्गत्वा न निवर्तन्ते, तद्धाम परमम् मम ।।

(१५/६)

ममैवांशो जीवलोके , जीवभूतः सनातनः ।
मनः षष्ठानीन्द्रियाणि,प्रकृतिस्थानि कर्षति ।।

(१५/७)

शरीरम् यदवाप्नोति, यच्चाप्युत्क्रामतीश्वरः ।
गृहीत्वैतानि संयाति,वायुर्गन्धानिवाशयात् ।।

(१५/८)

श्रोत्रम् चक्षुः स्पर्शनम् च , रसनम् घ्राणमेव च ।
अधिष्ठाय मनश्चायम् , विषयानुपसेवते ।।

(१५/९)

उत्क्रामन्तम् स्थितम् वापि,भुý"ानम् वा गुणान्वितम् ।
विमूढा नानुपश्यन्ति,पश्यन्ति ज्ञानचक्षुषः ।।

(१५/१०)

यतन्तो योगिनश्चैनम्,पश्यन्त्यात्मन्यवस्थितम् ।
यतन्तोऽप्यकृतात्मानो, नैनम् पश्यन्त्यचेतसः ।।

(१५/११)

यदादित्यगतम् तेजो, जगद्भासयतेऽखिलम् ।
यच्चन्द्रमसि यच्चाग्नौ,तत्तेजो विद्धि मामकम् ।।
(१५/१२)

गामाविश्य च भूतानि, धारयाम्यहमोजसा ।
पुष्णामि चौषधीः सर्वाः,सोमो भूत्वा रसात्मकः ।।
(१५/१३)

अहम् वैश्वानरो भूत्वा,प्राणिनाम् देहमाश्रितः ।
प्राणापानसमायुक्तः,पचाम्यन्नम् चतुर्विधम् ।।
(१५/१४)

सर्वस्य चाहम् हृदि सन्निविष्टो ,
मत्तः स्मृतिर्ज्ञानमपोहनम् च ।
वेदैश्च सर्वैरहमेव वेद्यो ,
वेदान्तकृद्वेदविदेव चाहम् ।।
(१५/१५)

द्वाविमौ पुरुषौ लोके , क्षरश्चाक्षर एव च ।
क्षरः सर्वाणि भूतानि,कूटस्थोऽक्षर उच्यते ।।
(१५/१६)

उत्तमः पुरुषस्त्वन्यः , परमात्मेत्युदाहृतः ।
यो लोकत्रयमाविश्य, बिभर्त्यव्यय ईश्वरः ।।
(१५/१७)

यस्मात्क्षरमतीतोऽहम्, अक्षरादपि चोत्तमः ।
अतोऽस्मि लोके वेदे च,प्रथितः पुरुषोत्तमः ।।
(१५/१८)

यो मामेवमसम्मूढो , जानाति पुरुषोत्तमम् ।
स सर्वविद्भजति माम् , सर्वभावेन भारत ।।
(१५/१९)

इति गुह्यतमम् शास्त्रम् , इदमुक्तम् मयानघ ।
एतद्बुद्ध्वा बुद्धिमान्स्यात्,कृतकृत्यश्च भारत ।।
(१५/२०)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे पुरुषोत्तमयोगो नाम पञ्चदशोऽध्यायः ।।१५।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ षोडशोऽध्यायः

श्रीभगवानुवाच

अभयम् सत्त्वसंशुद्धिर्,ज्ञानयोगव्यवस्थितिः ।
दानम् दमश्च यज्ञश्च,स्वाध्यायस्तप आर्जवम् ।।
(१६/१)

अहिंसा सत्यमक्रोधस्,त्यागः शान्तिरपैशुनम् ।
दया भूतेष्वलोलुप्त्वम्,मार्दवम् ह्रीरचापलम् ।।
(१६/२)

तेजः क्षमा धृतिः शौचम्,अद्रोहो नातिमानिता ।
भवन्ति सम्पदम् दैवीम्,अभिजातस्य भारत ।।
(१६/३)

दम्भो दर्पोऽभिमानश्च,क्रोधः पारुष्यमेव च ।
अज्ञानम् चाभिजातस्य,पार्थ सम्पदमासुरीम् ।।
(१६/४)

दैवी सम्पद्विमोक्षाय , निबन्धायासुरी मता ।
मा शुचः सम्पदम् दैवीम्, अभिजातोऽसि पाण्डव ।।
(१६/५)

द्वौ भूतसर्गौ लोकेऽस्मिन्,दैव आसुर एव च ।
दैवो विस्तरशः प्रोक्त,आसुरम् पार्थ मे शृणु ।।
(१६/६)

प्रवृतिम् च निवृतिम् च,जना न विदुरासुराः ।
न शौचम् नापि चाचारो,न सत्यम् तेषु विद्यते ।।
(१६/७)

असत्यमप्रतिष्ठम् ते , जगदाहुरनीश्वरम् ।
अपरस्परसम्भूतम् , किमन्यत्कामहैतुकम् ।।
(१६/८)

एताम् दृष्टिमवष्टभ्य, नष्टात्मानोऽल्पबुद्धयः ।
प्रभवन्त्युग्रकर्माणः, क्षयाय जगतोऽहिताः ।।

(१६/९)

काममाश्रित्य दुष्पूरम् ,दम्भमानमदान्विताः ।
मोहाद्गृहीत्वासद्ग्राहान्,प्रवर्तन्तेऽशुचिव्रताः ।।

(१६/१०)

चिन्तामपरिमेयाम् च, प्रलयान्तामुपाश्रिताः ।
कामोपभोगपरमा , एतावदिति निश्चिताः ।।

(१६/११)

आशापाशशतैर्बद्धाः , कामक्रोधपरायणाः ।
ईहन्ते कामभोगार्थम्,अन्यायेनार्थसÚ"यान् ।।

(१६/१२)

इदमद्य मया लब्धम्,इमम् प्राप्स्ये मनोरथम् ।
इदमस्तीदमपि मे , भविष्यति पुनर्धनम् ।।

(१६/१३)

असौ मया हतः शत्रुर् , हनिष्ये चापरानपि ।
ईश्वरोऽहमहम् भोगी, सिद्धोऽहम् बलवान्सुखी ।।

(१६/१४)

आढ्योऽभिजनवानस्मि,कोऽन्योऽस्ति सदृशो मया ।
यक्ष्ये दास्यामि मोदिष्य,इत्यज्ञानविमोहिताः ।।

(१६/१५)

अनेकचित्तविभ्रान्ता , मोहजालसमावृताः ।
प्रसक्ताः कामभोगेषु, पतन्ति नरकेऽशुचौ ।।

(१६/१६)

आत्मसम्भाविताः स्तब्धा,धनमानमदान्विताः ।
यजन्ते नामयज्ञैस्ते , दम्भेनाविधिपूर्वकम् ।।

(१६/१७)

अहŠारम् बलम् दर्पम्, कामम् क्रोधम् च संश्रिताः ।
मामात्मपरदेहेषु , प्रद्विषन्तोऽभ्यसूयकाः ।।

(१६/१८)

तानहम् द्विषतः क्रुरान् , संसारेषु नराधमान् ।

क्षिपाम्यजस्रमशुभान्,आसुरीष्वेव योनिषु ।।

(१६/१९)

आसुरीम् योनिमापन्नाः,मूढा जन्मनि जन्मनि।
मामप्राप्यैव कौन्तेय,ततो यान्त्यधमाम् गतिम् ।।

(१६/२०)

त्रिविधम् नरकस्येदम्, द्वारम् नाशनमात्मनः ।
कामः क्रोधस्तथा लोभस्,तस्मादेतत्त्रयम् त्यजेत् ।।

(१६/२१)

एतैर्विमुक्तः कौन्तेय , तमोद्वारैस्त्रिभिर्नरः ।
आचरत्यात्मनः श्रेयस्,ततो याति पराम् गतिम् ।।

(१६/२२)

यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य, वर्तते कामकारतः ।
न स सिद्धिमवाप्नोति,न सुखम् न पराम् गतिम् ।।

(१६/२३)

तस्माच्छास्त्रम् प्रमाणम् ते,कार्याकार्यव्यवस्थितौ ।
ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तम्,कर्म कर्तुमिहार्हसि ।।

(१६/२४)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे दैवासुरसम्पद्विभागयोगो नाम षोडशोऽध्यायः ।।१६।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथ सप्तदशोऽध्यायः

अर्जुन उवाच

ये शास्त्रविधिमुत्सृज्य,यजन्ते श्रद्धयान्विताः ।
तेषाम् निष्ठा तु का कृष्ण,सत्त्वमाहो रजस्तमः ।।

(१७/१)

श्रीभगवानुवाच

त्रिविधा भवति श्रद्धा,देहिनाम् सा स्वभावजा ।
सात्त्विकी राजसी चैव,तामसी चेति ताम् शृणु ।।

(१७/२)

सत्त्वानुरूपा सर्वस्य , श्रद्धा भवति भारत ।
श्रद्धामयोऽयम् पुरुषो,यो यच्छ्रद्धः स एव सः ।।

(१७/३)

यजन्ते सात्त्विका देवान्,यक्षरक्षांसि राजसाः ।
प्रेतान्भूतगणांश्चान्ये, यजन्ते तामसा जनाः ।।

(१७/४)

अशास्त्रविहितम् घोरम्,तप्यन्ते ये तपो जनाः ।
दम्भाहŠारसंयुक्ताः , कामरागबलान्विताः ।।

(१७/ ५)

कर्शयन्तः शरीरस्थम् , भूतग्राममचेतसः ।
माम् चैवान्तःशरीरस्थम्,तान्विद्ध÷ासुरनिश्चयान् ।।

(१७/६)

आहारस्त्वपि सर्वस्य,त्रिविधो भवति प्रियः ।
यज्ञस्तपस्तथा दानम्,तेषाम् भेदमिमम् शृणु ।।

(१७/७)

आयुः सत्त्वबलारोग्य, सुखप्रीतिविवर्धनाः ।
रस्याः स्निग्धाः स्थिरा हृद्या,आहाराः सात्त्विकप्रियाः ।।

(१७/८)

कट्वम्ललवणात्युष्ण,तीक्ष्णरूक्षविदाहिनः ।
आहारा राजसस्येष्टा, दुःखशोकामयप्रदाः ।।

(१७/९)

यातयामम् गतरसम्,पूति पर्युषितम् च यत् ।
उच्छिष्टमपि चामेध्यम्,भोजनम् तामसप्रियम् ।।

(१७/१०)

अफलाकाङ्क्षिभिर्यज्ञो, विधिदृष्टो य इज्यते ।
यष्टव्यमेवेति मनः,समाधाय स सात्त्विकः ।।

(१७/११)

अभिसन्धाय तु फलम्,दम्भार्थमपि चैव यत् ।

इज्यते भरतश्रेष्ठ,तम् यज्ञम् विद्धि राजसम् ।।

(१७/१२)

विधिहीनमसृष्टान्नम् , मन्त्रहीनमदक्षिणम् ।
श्रद्धाविरहितम् यज्ञम्, तामसम् परिचक्षते ।।

(१७/१३)

देवद्विजगुरुप्राज्ञ , पूजनम् शौचमार्जवम् ।
ब्रह्मचर्यमहिंसा च , शारीरम् तप उच्यते ।।

(१७/१४)

अनुद्वेगकरम् वाक्यम्,सत्यम् प्रियहितम् च यत् ।
स्वाध्यायाभ्यसनम् चैव,वाङ्मयम् तप उच्यते ।।

(१७/१५)

मनः प्रसादः सौम्यत्वम्,मौनमात्मविनिग्रहः ।
भावसंशुद्धिरित्येतत् , तपो मानसमुच्यते ।।

(१७/१६)

श्रद्धया परया तप्तम् , तपस्तत्त्रिविधम् नरैः ।
अफलाकाङ्क्षिभिर्युक्तैः,सात्त्विकम् परिचक्षते ।।

(१७/१७)

सत्कारमानपूजार्थम् ,तपो दम्भेन चैव यत् ।
क्रियते तदिह प्रोक्तम्,राजसम् चलमध्रुवम् ।।

(१७/१८)

मूढग्राहेणात्मनो यत् , पीडया क्रियते तपः ।
परस्योत्सादनार्थम् वा , तत्तामसमुदाहृतम् ।।

(१७/१९)

दातव्यमिति यद्दानम् , दीयतेऽनुपकारिणे ।
देशे काले च पात्रे च,तद्दानम् सात्त्विकम् स्मृतम् ।।

(१७/२०)

यत्तु प्रत्युपकारार्थम् ,फलमुद्दिश्य वा पुनः ।
दीयते च परीष्टम्,तद्दानम् राजसम् स्मृतम् ।।

(१७/२१)

अदेशकाले यद्दानम् , अपात्रेभ्यश्च दीयते ।
असत्कृतमवज्ञातम् , तत्तामसमुदाहृतम् ।।
(१७/२२)

ॐ तत्सदिति निर्देशो,ब्रह्मणस्त्रिविधःस्मृतः ।
ब्राह्मणास्तेन वेदाश्च, यज्ञाश्च विहिताः पुरा ।।
(१७/२३)

तस्मादोमित्युदाहृत्य , यज्ञदानतपः क्रियाः ।
प्रवर्तन्ते विधानोक्ताः,सततम् ब्रह्मवादिनाम् ।।
(१७/२४)

तदित्यनभिसन्धाय,फलम् यज्ञतपः क्रियाः ।
दानक्रियाश्च विविधाः,क्रियन्ते मोक्षकाङ्क्षिभिः ।।
(१७/२५)

सद्भावे साधुभावे च , सदित्येतत्प्रयुज्यते ।
प्रशस्ते कर्मणि तथा,सच्छब्दः पार्थ युज्यते ।।
(१७/२६)

यज्ञे तपसि दाने च,स्थितिः सदिति चोच्यते ।
कर्म चैव तदर्थीयम् , सदित्येवाभिधीयते ।।
(१७/२७)

अश्रद्धया हुतम् दत्तम्,तपस्तप्तम् कृतम् च यत् ।
असदित्युच्यते पार्थ, न च तत्प्रेत्य नो इह ।।
(१७/२८)

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे श्रद्धात्रयविभागयोगो नाम सप्तदशोऽध्यायः ।।१७।।

श्रीपरमात्मने नमः

अथाष्टादशोऽध्यायः

अर्जुन उवाच

सऽियासस्य महाबाहो , तत्त्वमिच्छामि वेदितुम् ।
त्यागस्य च हृषीकेश , पृथक्केशिनिषूदन ।।

(१८/१)

श्रीभगवानुवाच

काम्यानाम् कर्मणाम् न्यासम्,सऽियासम् कवयो विदुः ।
सर्वकर्मफलत्यागम्,प्राहुस्त्यागम् विचक्षणाः ।।

(१८/२)

त्याज्यम् दोषवदित्येके,कर्म प्राहुर्मनीषिणः ।
यज्ञदानतपः कर्म , न त्याज्यमिति चापरे ।।

(१८/३)

निश्चयम् शृणु मे तत्र , त्यागे भरतसत्तम ।
त्यागो हि पुरुषव्याघ्र,त्रिविधः सम्प्रकीर्तितः ।।

(१८/४)

यज्ञदानतपः कर्म, न त्याज्यम् कार्यमेव तत् ।
यज्ञो दानम् तपश्चैव,पावनानि मनीषिणाम् ।।

(१८/५)

एतान्यपि तु कर्माणि,सङ्गम् त्यक्त्वा फलानि च ।
कर्तव्यानीति मे पार्थ,निश्चितम् मतमुत्तमम् ।।

(१८/६)

नियतस्य तु सऽियासः , कर्मणो नोपपद्यते ।
मोहात्तस्य परित्यागस्,तामसः परिकीर्तितः ।।

(१८/७)

दुःखमित्येव यत्कर्म,कायक्लेशभयात्त्यजेत् ।
स कृत्वा राजसम् त्यागम्,नैव त्यागफलम् लभेत् ।।

(१८/८)

कार्यमित्येव यत्कर्म , नियतम् क्रियतेऽर्जुन ।
सङ्गम् त्यक्त्वा फलम् चैव, स त्यागः सात्त्विको मतः ।।

(१८/९)

न द्वेष्ट्यकुशलम् कर्म , कुशले नानुषज्जते ।
त्यागी सत्त्वसमाविष्टो,मेधावी छिन्नसंशयः ।।

(१८/१०)

न हि देहभृता शक्यम्,त्यक्तुम् कर्माण्यशेषतः ।
यस्तु कर्मफलत्यागी,स त्यागीत्यभिधीयते ।।

(१८/११)

अनिष्टमिष्टम् मिश्रम् च,त्रिविधम् कर्मणः फलम् ।
भवत्यत्यागिनाम् प्रेत्य,न तु सऽियासिनाम् क्वचित् ।।

(१८/१२)

पञ्चैतानि महाबाहो , कारणानि निबोध मे ।
साङ्ख्ये कृतान्ते प्रोक्तानि,सिद्धये सर्वकर्मणाम् ।।

(१८/१३)

अधिष्ठानम् तथा कर्ता,करणम् च पृथग्विधम् ।
विविधाश्च पृथक्चेष्टा,दैवम् चैवात्र पÚ"मम् ।।

(१८/१४)

शरीरवाङ्मनोभिर्यत् , कर्म प्रारभते नरः ।
न्याय्यम् वा विपरीतम् वा,पÚ"ते तस्य हेतवः ।।

(१८/१५)

तत्रैवम् सति कर्तारम्,आत्मानम् केवलम् तु यः ।
पश्यत्यकृतबुद्धित्वान्,न स पश्यति दुर्मतिः ।।

(१८/१६)

यस्य नाहङ्कृतो भावो,बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ।
हत्वापि स इमाँल्लोकान्,न हन्ति न निबध्यते ।।

(१८/१७)

ज्ञानम् ज्ञेयम् परिज्ञाता,त्रिविधा कर्मचोदना ।
करणम् कर्म कर्तेति,त्रिविधः कर्मसङ्ग्रहः ।।

(१८/१८)

ज्ञानम् कर्म च कर्ता च, त्रिधैव गुणभेदतः ।
प्रोच्यते गुणसङ्ख्याने,यथावच्छृणु तान्यपि ।।

(१८/१९)

सर्वभूतेषु येनैकम् , भावमव्ययमीक्षते ।
अविभक्तम् विभक्तेषु,तज्ज्ञानम् विद्धि सात्त्विकम् ।।

(१८/२०)

पृथक्त्वेन तु यज्ज्ञानम्,नानाभावान्पृथग्विधान् ।
वेत्ति सर्वेषु भूतेषु,तज्ज्ञानम् विद्धि राजसम् ।।

(१८/२१)

यत्तु कृत्स्नवदेकस्मिन्, कार्ये सक्तमहैतुकम् ।
अतत्त्वार्थवदल्पम् च , तत्तामसमुदाहृतम् ।।

(१८/२२)

नियतम् सङ्गरहितम् , अरागद्वेषतः कृतम् ।
अफलप्रेप्सुना कर्म , यत्तत्सात्त्विकमुच्यते ।।

(१८/२३)

यत्तु कामेप्सुना कर्म , साहŠारेण वा पुनः ।
क्रियते बहुलायासम् , तद्राजसमुदाहृतम् ।।

(१८/२४)

अनुबन्धम् क्षयम् हिंसाम्,अनवेक्ष्य च पौरुषम् ।
मोहादारभ्यते कर्म , यत्तत्तामसमुच्यते ।।

(१८/२५)

मुक्तसङ्गोऽनहंवादी , धृत्युत्साहसमन्वितः ।
सिद्ध÷सिद्ध÷ोर्निर्विकारः,कर्ता सात्त्विक उच्यते ।।

(१८/२६)

रागी कर्मफलप्रेप्सुर्,लुब्धो हिंसात्मकोऽशुचिः ।
हर्षशोकान्वितः कर्ता,राजसः परिकीर्तितः ।।

(१८/२७)

अयुक्तः प्राकृतः स्तब्धः,शठोऽनैष्कृतिकोऽलसः ।
विषादी दीर्घसूत्री च, कर्ता तामस उच्यते ।।

(१८/२८)

बुद्धेर्भेदम् धृतेश्चैव , गुणतस्त्रिविधम् शृणु ।
प्रोच्यमानमशेषेण , पृथक्त्वेन धनý"य ।।

(१८/२९)

प्रवृत्तिम् च निवृत्तिम् च,कार्याकार्ये भयाभये ।

बन्धम् मोक्षम् च या वेत्ति,बुद्धिः सा पार्थ सात्त्विकी ।।

(१८/३०)

यया धर्ममधर्मम् च,कार्यम् चाकार्यमेव च ।
अयथावत्प्रजानाति,बुद्धिः सा पार्थ राजसी ।।

(१८/३१)

अधर्मम् धर्ममिति या , मन्यते तमसावृता ।
सर्वार्थान्विपरीतांश्च,बुद्धिः सा पार्थ तामसी ।।

(१८/३२)

धृत्या यया धारयते, मनः प्राणेन्द्रियक्रियाः ।
योगेनाव्यभिचारिण्या,धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी ।।

(१८/३३)

यया तु धर्मकामार्थान्, धृत्या धारयतेऽर्जुन ।
प्रसङ्गेन फलाकाङ्क्षी,धृतिः सा पार्थ राजसी ।।

(१८/३४)

यया स्वप्नम् भयम् शोकम्,विषादम् मदमेव च ।
न विमुÚ"ति दुर्मेधा,धृतिः सा पार्थ तामसी ।।

(१८/३५)

सुखम् त्विदानीम् त्रिविधम्,शृणु मे भरतर्षभ ।
अभ्यासाद्रमते यत्र,दुःखान्तम् च निगच्छति ।।

(१८/३६)

यत्तदग्रे विषमिव , परिणामेऽमृतोपमम् ।
तत्सुखम् सात्त्विकम् प्रोक्तम्,आत्मबुद्धिप्रसादजम् ।।

(१८/३७)

विषयेन्द्रियसंयोगात् , यत्तदग्रेऽमृतोपमम् ।
परिणामे विषमिव,तत्सुखम् राजसम् स्मृतम् ।।

(१८/३८)

यदग्रे चानुबन्धे च , सुखम् मोहनमात्मनः ।
निद्रालस्यप्रमादोत्थम् , तत्तामसमुदाहृतम् ।।

(१८/३९)

न तदस्ति पृथिव्याम् वा,दिवि देवेषु वा पुनः ।
सत्त्वम् प्रकृतिजैर्मुक्तम्,यदेभिः स्यात्त्रिभिर्गुणैः ।।

(१८/४०)

ब्राह्मणक्षत्रियविशाम् , शूद्राणाम् च परन्तप ।
कर्माणि प्रविभक्तानि , स्वभावप्रभवैर्गुणैः ।।

(१८/४१)

शमो दमस्तपः शौचम्, क्षान्तिरार्जवमेव च ।
ज्ञानम् विज्ञानमास्तिक्यम्,ब्रह्मकर्म स्वभावजम् ।।

(१८/४२)

शौर्यम् तेजो धृतिर्दाक्ष्यम्,युद्धे चाप्यपलायनम् ।
दानमीश्वरभावश्च,क्षात्रम् कर्म स्वभावजम् ।।

(१८/४३)

कृषिगौरक्ष्यवाणिज्यम्,वैश्यकर्म स्वभावजम् ।
परिचर्यात्मकम् कर्म,शूद्रस्यापि स्वभावजम् ।।

(१८/४४)

स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः,संसिद्धिम् लभते नरः ।
स्वकर्मनिरतः सिद्धिम्,यथा विन्दति तच्छृणु ।।

(१८/४५)

यतः प्रवृत्तिर्भूतानाम् ,येन सर्वमिदम् ततम् ।
स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य,सिद्धिम् विन्दति मानवः ।।

(१८/४६)

श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः ,परधर्मात्स्वनुष्ठितात् ।
स्वभावनियतम् कर्म,कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम् ।।

(१८/४७)

सहजम् कर्म कौन्तेय , सदोषमपि न त्यजेत् ।
सर्वारम्भा हि दोषेण, धूमेनाग्निरिवावृताः ।।

(१८/४८)

असक्तबुद्धिः सर्वत्र, जितात्मा विगतस्पृहः ।
नैष्कर्म्यसिद्धिम् परमाम्,सऽियासेनाधिगच्छति ।।

(१८/४९)

सिद्धिम् प्राप्तो यथा ब्रह्म,तथाप्नोति निबोध मे ।
समासेनैव कौन्तेय, निष्ठा ज्ञानस्य या परा ।।

(१८/५०)

बुद्ध्या विशुद्धया युक्तो,धृत्यात्मानम् नियम्य च ।
शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वा,रागद्वेषौ व्युदस्य च ।।

(१८/५१)

विविक्तसेवी लघ्वाशी, यतवाक्कायमानसः ।
ध्यानयोगोपरो नित्यम्, वैराग्यम् समुपाश्रितः ।।

(१८/५२)

अहॅारम् बलम् दर्पम्,कामम् क्रोधम् परिग्रहम् ।
विमुच्य निर्ममः शान्तो,ब्रह्मभूयाय कल्पते ।।

(१८/५३)

ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा,न शोचति न काङ्क्षति ।
समः सर्वेषु भूतेषु,मद्भक्तिम् लभते पराम् ।।

(१८/५४)

भक्त्या मामभिजानाति, यावान्यश्चास्मि तत्त्वतः ।
ततो माम् तत्त्वतो ज्ञात्वा,विशते तदनन्तरम् ।।

(१८/५५)

सर्वकर्माण्यपि सदा,कुर्वाणो मद्व्यपाश्रयः ।
मत्प्रसादादवाप्नोति,शाश्वतम् पदमव्ययम् ।।

(१८/५६)

चेतसा सर्वकर्माणि , मयि सॅन्यस्य मत्परः ।
बुद्धियोगमुपाश्रित्य,मच्चित्तः सततम् भव ।।

(१८/५७)

मच्चित्तः सर्वदुर्गाणि, मत्प्रसादात्तरिष्यसि ।
अथ चेत्त्वमहॅारान्,न श्रोष्यसि विनङ्क्ष्यसि ।।

(१८/५८)

यदहॅारमाश्रित्य , न योत्स्य इति मन्यसे ।

मिथ्यैष व्यवसायस्ते,प्रकृतिस्त्वाम नियोक्ष्यति ।।

(१८/५९)

स्वभावजेन कौन्तेय, निबद्धः स्वेन कर्मणा ।
कर्तुम् नेच्छसि यन्मोहात्,करिष्यस्यवशोऽपि तत् ।।

(१८/६०)

ईश्वरः सर्वभूतानाम् , हृद्देशेऽर्जुन तिष्ठति ।
भ्रामयन्सर्वभूतानि , यन्त्रारूढानि मायया ।।

(१८/६१)

तमेव शरणम् गच्छ , सर्वभावेन भारत ।
तत्प्रसादात्पराम् शान्तिम्,स्थानम् प्राप्स्यसि शाश्वतम् ।।

(१८/६२)

इति ते ज्ञानमाख्यातम्,गुह्याद्गुह्यतरम् मया ।
विमृश्यैतदशेषेण , यथेच्छसि तथा कुरु ।।

(१८/६३)

सर्वगुह्यतमम् भूयः, शृणु मे परमम् वचः ।
इष्टोऽसि मे दृढमिति,ततो वक्ष्यामि ते हितम् ।।

(१८/६४)

मन्मना भव मद्भक्तो मद्याजी माम् नमस्कुरु ।
मामेवैष्यसि सत्यम् ते,प्रतिजाने प्रियोऽसि मे ।।

(१८/६५)

सर्वधर्मान्परित्यज्य, मामेकम् शरणम् व्रज ।
अहम् त्वा सर्वपापेभ्यो,मोक्षयिष्यामि मा शुचः ।।

(१८/६६)

इदम् ते नातपस्काय , नाभक्ताय कदाचन ।
न चाशुश्रूषवे वाच्यम्,न च माम् योऽभ्यसूयति ।।

(१८/६७)

य इमम् परमम् गुह्यम्,मद्भक्तेष्वभिधास्यति ।
भक्तिम् मयि पराम् कृत्वा,मामेवैष्यत्यसंशयः ।।

(१८/६८)

न च तस्मान्मनुष्येषु , कश्चिन्मे प्रियकृत्तमः ।
भविता न च मे तस्मात्,अन्यः प्रियतरो भुवि ।।

(१८/६९)

अध्येष्यते च य इमम,धर्म्यम् संवादमावयोः ।
ज्ञानयज्ञेन तेनाहम्,इष्टः स्यामिति मे मतिः ।।

(१८/७०)

श्रद्धावाननसुयश्च , शृणुयादपि यो नरः ।
सोऽपि मुक्तः शुभाँल्लोकान्,प्राप्नुयात्पुण्यकर्मणाम् ।।

(१८/७१)

कच्चिदेतच्छ्रुतम् पार्थ, त्वयैकाग्रेण चेतसा ।
कच्चिदज्ञानसम्मोहः , प्रनष्टस्ते धनý"य ।।

(१८/७२)

अर्जुन उवाच

नष्टो मोहः स्मृतिर्लब्धा,त्वत्प्रसादान्मयाच्युत ।
स्थितोऽस्मि गतसन्देहः,करिष्ये वचनम् तव ।।

(१८/७३)

सý"य उवाच

इत्यहम् वासुदेवस्य, पार्थस्य च महात्मनः ।
संवादमिममश्रौषम् , अद्भुतम् रोमहर्षणम् ।।

(१८/७४)

व्यासप्रसादाच्छ्रुतवान् , एतद्गुह्यमहम् परम् ।
योगम् योगेश्वरात्कृष्णात्,साक्षात्कथयतः स्वयम् ।।

(१८/७५)

राजन्संस्मृत्य संस्मृत्य , संवादमिममद्भुतम् ।
केशवार्जुनयोः पुण्यम्,हृष्यामि च मुहुर्मुहुः ।।

(१८/७६)

तच्च संस्मृत्य संस्मृत्य, रूपमत्यद्भुतम् हरेः ।
विस्मयो मे महान्राजन्,हृष्यामि च पुनः पुनः ।।

(१८/७७)

यत्र योगेश्वरः कृष्णो , यत्र पार्थो धनुर्धरः ।
तत्र श्रीर्विजयो भूतिर्, ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ।।

इति श्रीमद्भगवद्गीतासु उपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायाम् योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे मोक्षसन्न्यासयोगो नामाष्टादशोऽध्यायः ।।१८।।